

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2020. gada 11. jūnijā

lietā Nr. 2019-12-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Ineta Ziemele, tiesneši Sanita Osipova, Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis un Artūrs Kučs,

piedaloties pieteikuma iesniedzēja – divdesmit 13. Saeimas deputātu: Borisa Cileviča, Valērija Agešina, Vjačeslava Dombrovska, Vladimira Nikonova, Artūra Rubika, Ivana Ribakova, Nikolaja Kabanova, Igora Pimenova, Vitālija Orlova, Edgara Kucina, Ivana Klementjeva, Ingas Goldbergas, Evijas Papules, Jāņa Krišāna, Jāņa Urbanoviča, Ļubovas Švecovas, Sergeja Dolgopolova, Andreja Klementjeva, Regīnas Ločmeles-Luņovas un Ivara Zariņa – pilnvarotajai pārstāvei zvērinātai advokātei Inesei Nikuļcevai,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajam pārstāvim zvērinātam advokātam Sandim Bērtaitim,

ar tiesas sēdes sekretāri Annu Elizabeti Šakari,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 3. punktu un 28. pantu,

Rīgā 2020. gada 23., 28. aprīlī un 5., 12. maijā atklātā tiesas sēdē izskatīja lietu

“Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 105. un 112. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1995. gada 2. novembrī pieņēma Augstskolu likumu, kas stājās spēkā 1995. gada 1. decembrī.

1.1. Augstskolu likuma 5. pantā sākotnēji bija noteikts augstskolu uzdevums izkopt un attīstīt zinātni un mākslu. Ar 2018. gada 21. jūnija likumu "Grozījumi Augstskolu likumā" (turpmāk – 2018. gada 21. jūnija grozījumi Augstskolu likumā) Augstskolu likuma 5. panta trešais teikums tika izteikts jaunā redakcijā: "Tās savā darbībā izkopj un attīsta zinātni, mākslu un valsts valodu."

1.2. Ar 2018. gada 21. jūnija grozījumiem Augstskolu likumā tika grozīts arī Augstskolu likuma 56. pants. Šā panta trešās daļas ievaddaļā vārdi "Valsts dibinātās augstskolās" tika aizstāti ar vārdiem "Augstskolās un koledžās". Tādējādi kopš 2019. gada 1. janvāra, kad šie grozījumi stājās spēkā, Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa ir spēkā šādā redakcijā:

"Augstskolās un koledžās studiju programmas īsteno valsts valodā. Svešvalodu lietošana studiju programmu īstenošanā iespējama tikai šādos gadījumos:

1) Eiropas Savienības oficiālajās valodās var īstenot studiju programmas, kuras ārvalstu studējošie apgūst Latvijā, un studiju programmas, kuras īsteno Eiropas Savienības programmu un starpvalstu līgumos paredzētās sadarbības ietvaros. Ārvalstu studējošajiem studiju kursu obligātajā apjomā iekļaujama valsts valodas apguve, ja studijas Latvijā ir paredzamas ilgāk par sešiem mēnešiem vai pārsniedz 20 kredītpunktus;

2) ne vairāk par vienu piekto daļu no studiju programmas kredītpunktu apjoma var īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās, ievērojot, ka šajā daļā nevar ietilpt gala un valsts pārbaudījumi, kā arī kvalifikācijas, bakalaura un maģistra darba izstrāde;

3) studiju programmas, kuru īstenošana svešvalodā ir nepieciešama studiju programmas mērķu sasniegšanai, atbilstoši Latvijas Republikas izglītības klasifikācijai šādās izglītības programmu grupās: valodu un kultūras studijas, valodu programmas. Par studiju programmas atbilstību izglītības programmu grupām lemj licencēšanas komisija;

4) Eiropas Savienības oficiālajās valodās drīkst īstenot kopīgās studiju programmas."

1.3. Ar 2018. gada 21. jūnija grozījumiem Augstskolu likumā tā pārejas noteikumi tika papildināti ar 49. punktu šādā redakcijā:

“Grozījumi šā likuma 56. panta trešajā daļā attiecībā uz studiju programmu īstenošanas valodu stājas spēkā 2019. gada 1. janvārī. Augstskolām un koledžām, kuru studiju programmu īstenošanas valoda neatbilst šā likuma 56. panta trešās daļas nosacījumiem, ir tiesības turpināt studiju programmu īstenošanu attiecīgajā valodā līdz 2022. gada 31. decembrim. Pēc 2019. gada 1. janvāra studējošo uzņemšana studiju programmās ar īstenošanas valodu, kas neatbilst šā likuma 56. panta trešās daļas nosacījumiem, nav atļauta.”

2. Pieteikuma iesniedzējs – divdesmit 13. Saeimas deputāti (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešais teikums, 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts (turpmāk – apstrīdētās normas) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1., 105. un 112. pantam.

2.1. Pieteikumā norādīts, ka Satversmes 112. pants paredz privāto augstskolu dibinātāju tiesības dibināt un vadīt izglītības iestādes. Nosakot pienākumu izkopt un attīstīt latviešu valodu, apstrīdētās normas nesamērīgi ierobežojot augstskolu dibinātāju brīvību augstskolas uzdevumu noteikšanā. Augstskolām esot ierobežotas iespējas patstāvīgi īstenot studiju programmas Eiropas Savienības oficiālajās valodās, kā arī apgrūtinātas iespējas sadarboties ar citām augstskolām. Apstrīdētās normas ierobežojot arī augstskolu mācībspēku akadēmisko brīvību izvēlēties svešvalodu kā studiju kursu apguves līdzekli un studējošo tiesības izvēlēties savām vajadzībām atbilstošu programmu. Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja pārstāve Inese Nikuļceva norādīja, ka tiesības uz izglītību ietver studēt gribošo tiesības iegūt augstāko izglītību jebkādā valodā, ja vien ir tāds piedāvājums. Apstrīdētās normas šīs tiesības ierobežojot. Pieteikuma iesniedzēja pārstāve tiesas sēdē piekrita Saeimas pārstāvja Sanda Bērtaiša norādītajam, ka šobrīd vidusskolu beidzēji pārzina valsts valodu un ir spējīgi iegūt augstāko izglītību latviešu valodā, tomēr aicināja ņemt vērā, ka apstrīdētās normas ierobežojot tiesības izvēlēties studijas citā valodā. Turklāt esot jāņem vērā arī tas, ka privātās augstskolas līdz šim esot nodrošinājušas iespēju iegūt augstāko izglītību personām, kas vidējo izglītību ieguvušas agrāk – pirms izglītībā veiktās valsts valodas reformas. Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja pārstāve nepiekrita Izglītības un zinātnes ministrijas piedāvātajai Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas interpretācijai, proti, tam, ka Latvijas valstspiederīgie var iegūt augstāko izglītību studiju programmās, kas paredzētas ārvalstu studējošajiem. Pieteikuma

iesniedzēja pārstāve norādīja, ka šāda interpretācija būtu uzskatāma par interpretāciju *contra legem*.

Minēto tiesību ierobežojums neesot noteikts ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu. Pirmkārt, 2017. gada augustā, kad Ministru kabinets Saeimai iesniedzis likumprojektu “Grozījumi Augstskolu likumā”, apstrīdētās normas tajā neesot bijušas ietvertas. Tās esot iesniegtas kopā ar priekšlikumiem likumprojekta trešajam lasījumam 2018. gada 1. jūnijā. Tātad neesot notikusi vispusīga diskusija par ierobežojuma ietekmi uz privātpersonu tiesībām un sabiedrības interesēm. Otrkārt, apstrīdētās normas esot pretrunā ar pētījumiem un politikas plānošanas dokumentiem, piemēram, Saeimas apstiprinātajām Izglītības attīstības pamatnostādņēm 2014.–2020. gadam un Latvijai saistošo Boloņas deklarāciju.

Pieteikuma iesniedzējs atzīst, ka apstrīdēto normu mērķi – valsts valodas izkopšana un augstākās izglītības pieejamība – uzskatāmi par Satversmei atbilstošiem. Tomēr apstrīdētās normas neesot efektīvs līdzeklis šo mērķu sasniegšanai, jo jaunais regulējums drīzāk novedot pie vietējo studentu aizplūšanas no Latvijas un ārvalstu studentu nevēlēšanās šeit studēt, nevis motivējot tos apgūt valsts valodu. Šajā kontekstā esot jāņem vērā arī daudz liberālākie noteikumi par valodu izmantošanu vidusskolās. Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja pārstāve Inese Nikuļceva norādīja arī uz to, ka apstrīdētās normas ārvalstu studentiem ļaujot iegūt augstāko izglītību privātajās augstskolās Eiropas Savienības oficiālajās valodās, bet ne citās valodās. Neesot skaidrs, kādēļ tiek uzskatīts, ka Eiropas Savienības valodās studējošie ir vairāk motivēti apgūt latviešu valodu nekā tie studenti, kuri augstāko izglītību iegūst citās valodās.

Tāpat leģitīmos mērķus varot sasniegt ar saudzējošākiem līdzekļiem, piemēram, pildot pozitīvus pienākumus valsts valodas lietojuma veicināšanā, palielinot valsts budžeta finansējumu valodniecības studiju un pētniecības programmām, piešķirot to arī privātajām augstskolām vai nosakot obligātu kredītpunktu skaitu, kas iegūstams studijās latviešu valodā, vai paredzot pienākumu piedalīties konferencēs, kas notiek latviešu valodā. Vēl viena alternatīva būtu valodu noteikumu attiecināšana uz augstskolām, ņemot vērā to sasniegumus, kā tas šobrīd ar speciālajiem likumiem jau tiek darīts attiecībā uz Rīgas Ekonomikas augstskolu un Rīgas Juridisko augstskolu.

Arī labums, ko sabiedrība gūst no apstrīdētajām normām, esot mazāks nekā personu tiesību ierobežojums, jo sabiedrība zaudējot iespējas, ko paver starptautiska augstākās izglītības vide. Arī augstskolu autonomija un akadēmiskā brīvība esot samazināta līdz zemākajam līmenim Eiropā. Samazinoties augstskolu

autonomijai, cietīšot arī augstākās izglītības kvalitāte. Pieteikuma iesniedzēja pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka akadēmiskās brīvības robežas tiecas tiktāl, ciktāl tā neapdraud citas būtiskas intereses. Šajā kontekstā neesot iespējams nodalīt arī privātajās augstskolās veikto zinātnisko un pedagoģisko darbību, kurā esot iesaistītas gan pašas augstskolas, gan to mācībspēki un studenti.

2.2. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētās normas ierobežo Satversmes 105. pantā noteiktās privāto augstskolu tiesības uz iegūtās licences pamata veikt komercdarbību un par maksu sniegt augstākās izglītības pakalpojumu. Apstrīdētās normas pārkāpjot arī Satversmes 1. pantā ietvertu tiesiskuma principu, saskaņā ar kuru privāto augstskolu dibinātājiem radusies tiesiskā paļāvība uz to, ka tie varēs gūt labumu no sava īpašuma izmantošanas.

Dažādos pētījumos esot secināts, ka augstākās izglītības pakalpojumi svešvalodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, veido apmēram trešdaļu no privāto augstskolu sniegtajiem pakalpojumiem. Apstrīdētās normas turpmāk liegšot šo komercdarbību veikt. Tāpat privātās augstskolas nevarēsot pilnībā īstenot jau akreditētās programmas angļu valodā.

Tā kā privātās augstskolas ieguvušas attiecīgās licences un akreditējušas studiju programmas, tās esot paļāvušās uz to, ka varēs turpināt konkrēto komercdarbību. Neesot paredzēta arī saudzējoša pāreja uz jauno regulējumu vai kompensācijas mehānisms. Augstskolu tehniskā infrastruktūra esot veidota, paļaujoties uz jau piešķirtajām licencēm. Tādējādi, samazinoties studentu skaitam, tikšot apdraudēta privāto augstskolu rentabilitāte. Pārejas periods esot pārāk īss, lai privātās augstskolas varētu veikt pasākumus, kas nepieciešami savas darbības pārorientēšanai un potenciālo studentu piesaistīšanai citām to īstenotajām studiju programmām.

Apstrīdētās normas esot jāskata kopsakarā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 101. un 107. pantu, kas liedzot dalībvalstīm radīt konkurences izkropļojumus, un likuma "Par Rīgas Ekonomikas augstskolu" 19. pantu, kas radot šai augstskolai priekšrocības studējošo piesaistē salīdzinājumā ar citām privātajām augstskolām. Apstrīdētās normas, radot barjeru ienākšanai augstākās izglītības tirgū un liedzot sniegt citu Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņiem un uzņēmumiem augstākās izglītības pakalpojumus svešvalodās, skarot Eiropas Savienības tiesību avotos garantētās tiesības uz brīvu uzņēmējdarbību, brīvu pakalpojumu kustību, kas ir garantētas Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. un 56. pantā, kā arī darījumdarbības brīvību, kas noteikta Eiropas Savienības pamattiesību hartas 16. pantā.

Tiesību uz īpašumu ierobežojums neesot noteikts ar likumu, jo, pieņemot apstrīdētās normas, neesot vērtēta to ietekme uz privāto augstskolu īpašuma tiesībām, kā arī Eiropas Savienības tiesībām. Ierobežojums neesot piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo novedīšot pie studentu aizplūšanas no Latvijas privātajām augstskolām. Pastāvot arī alternatīvi leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļi, piemēram, kompensācijas izmaksa augstskolām par to veiktajām investīcijām un neiegūto peļņu.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1., 105. un 112. pantam.

3.1. Saeima norāda, ka valodas politikas un izglītības reformas atbilstība Satversmei jau vairākkārt vērtēta Satversmes tiesā, piemēram, lietā Nr. 2004-18-0106 un lietā Nr. 2018-12-01. Papildus šajās lietās paustajām atziņām par reformas kontekstu un nepieciešamību Saeima izceļ to, ka izglītības reforma, kas veicama pārejai uz izglītību valsts valodā, ir vienota un aptver visas izglītības iestādes un visus izglītības līmeņus. Īpaši svarīgi prast izmantot valsts valodu esot tieši augstskolu absolventiem – nākotnes līderiem un pilsoniskās sabiedrības veidotājiem.

Arī politikas plānošanas dokumentos esot norādīta nepieciešamība aizsargāt un veicināt latviešu valodas lietojumu. Jau kopš 1991. gada, kad stājās spēkā Latvijas Republikas Izglītības likums, likumdevējs ilgstoši un konsekventi esot īstenojis tādu politiku, kas vērsta uz latviešu valodas lietojuma aizsardzību un stiprināšanu, citstarp arī augstākajā izglītībā. Apstrīdētās normas esot nākamais izglītības reformas solis, kas izrietējis no secinājuma, ka iepriekšējos gados īstentās reformas rezultātā vidējās izglītības iestāžu absolventu latviešu valodas zināšanas kopumā ir uzlabojušās. Spēkā esošais regulējums jau paredzējis vidusskolas eksāmenu kārtošanu latviešu valodā. Saeima arī norāda, ka lielākā daļa privātajās augstskolās krievu valodā studējošo iepriekšējo izglītību ieguvuši Latvijā.

3.2. Saeima uzskata, ka Satversmes 112. pants ir vērsts uz studēt gribošo un studējošo tiesību aizsardzību. Tādēļ tas neparedzot augstskolu dibinātājiem un pasniedzējiem brīvību attiecībā un augstskolu vadīšanu, mācību satura veidošanu un zinātnisko darbību. Tiesības uz izglītību gan nevarot tikt pienācīgi īstenotas, ja nav nodrošināta augstskolu autonomija un akadēmiskā brīvība, taču šīs tiesības netiekot ierobežotas nepamatoti, jo apstrīdētās normas atbilstot Latvijas valsts valodas politikai un Satversmes kodolam, bet Augstskolu likums garantējot

augstskolu autonomiju un akadēmisko brīvību citos aspektos. Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis Sandis Bērtaitis norādīja, ka Satversmē tieši neesot ierakstīta akadēmiskā brīvība un augstskolu autonomija. Tāpat Saeimas pārstāvis norādīja, ka tiesības uz izglītību esot garantētas tikai fiziskajām, bet ne juridiskajām personām. Tādējādi Satversme neaizsargājot privāto augstskolu tiesības uz izglītību.

Valstij esot atšķirīgi pienākumi dažādu līmeņu izglītības pieejamības nodrošināšanā. Privātpersonām esot tiesības uz augstāko izglītību, ja tām ir atbilstošas spējas un pieredze, tostarp arī valsts valodas zināšanas. Valstij neesot pienākuma garantēt augstāko izglītību valodā, kas nav valsts valoda. Izglītības sistēmas vienotības princips nosakot, ka vienotas valodas pamatprasības ir attiecināmas uz dažādu veidu un līmeņu izglītību. Tādēļ neesot pamata runāt par Satversmes 112. pantā noteikto tiesību ierobežojumu.

Saeima argumentē, ka augstskolām nav pilnībā aizliegts īstenot kursus svešvalodās. Šādas tiesības likumdevējs savas rīcības brīvības ietvaros ar speciālajiem likumiem piešķīris atsevišķām privātajām augstskolām. Tāpat Augstskolu likuma 56. panta ceturtā daļa paredzot augstskolām iespēju rīkot speciālus kursus ārzemnieku sagatavošanai studijām Latvijā. Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis, papildinot iepriekš teikto, norādīja, ka šī norma neaizliedz privātajām augstskolām sadarboties ar citām izglītības iestādēm ārpus Eiropas Savienības, ja vien kopīgi veidotās studiju programmas tiek īstenotas kādā no Eiropas Savienības valodām. Tāpat šī norma neatņemot studēt gribošajiem iespējas iegūt augstāko izglītību, ko nodrošina ārvalstu augstskolas, piemēram, tālmācības formā.

Pat ja tiktu atzīts, ka apstrīdētās normas ierobežo tiesības uz izglītību, šāds ierobežojums esot noteikts ar likumu. Deputāte Ilze Viņķele 2017. gada 17. jūlijā esot iesniegusi priekšlikumus likumprojekta Nr. 923/Lp12 otrajam lasījumam un citstarp ieteikusi grozīt Augstskolu likuma 5. pantu, nosakot augstskolām pienākumu izkopt un attīstīt valsts valodu, grozīt Augstskolu likuma 4. pantu, paredzot augstskolām iespēju patstāvīgi noteikt studiju valodu, un izslēgt no likuma 56. panta trešo daļu.

Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisija (turpmāk – Komisija) šos priekšlikumus izskatījusi 2018. gada 21. februāra sēdē. Priekšlikums grozīt Augstskolu likuma 5. pantu ticis atbalstīts, bet pārējie priekšlikumi – noraidīti. Izglītības un zinātnes ministrija, secinājusi, ka Saeima nepaspēs izskatīt konkrēto likumprojektu trešajā lasījumā līdz savas pavasara sesijas beigām, ar valodas jautājumiem saistītos grozījumus priekšlikumu formā iesniegusi likumprojektam

Nr. 998/Lp12, kuru bija paredzēts izskatīt trešajā lasījumā līdz Saeimas pavasara sesijas beigām. Saeimas kārtības rullis šādu praksi pieļaujot.

Grozījumi Augstskolu likuma 5. un 56. pantā un jaunā regulējuma pārejas noteikumi esot apspriesti vairākās Komisijas sēdēs, uzklusot gan deputātus, gan privāto augstskolu un citu interešu grupu pārstāvjus. Kā tiesas sēdē norādīja Saeimas pārstāvis Sandis Bērtaitis, vajagot ņemt vērā to, ka apstrīdētās normas ir daļa no izglītības reformas, kas tika aizsākta pirms gadu desmitiem, tā ka diskusijas par valodu izmantošanu augstākajā izglītībā notikušas jau izsenis. Turklāt apstrīdētās normas neietverot pilnīgi jaunu regulējumu, jo jau pirms to stāšanās spēkā tādas pašas valodu prasības tikušas attiecinātas uz valsts augstskolām.

Pat ja likumdevējs pieļāvis kādu procesuālu pārkāpumu, Saeima uzskata, ka pieteikumā nav pamatots tas, ka šis pārkāpums bijis tik būtisks, lai varētu atzīt, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka.

Apstrīdēto normu mērķis esot valodas lietojuma stiprināšana un citu personu tiesību aizsardzība. Pēc Saeimas ieskata, apstrīdētās normas arī nerada nesamērīgu ierobežojumu. Tās esot piemērotas leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo pieaugšot latviešu valodā studējošo skaits un ārzemniekiem būšot vairāk iespēju apgūt valsts valodu.

Satversmes tiesas kompetence vērtēt alternatīvu līdzekļu pieejamību vai efektivitāti esot ierobežota. Tomēr Saeima norāda, ka valsts finansējuma palielināšana nav uzskatāma par alternatīvu līdzekli, jo prasa papildu ieguldījumus. Savukārt alternatīvu studiju programmu izveide valsts valodā nebūtu atbalstāma tādēļ, ka esot apšaubāma šā alternatīvā līdzekļa ietekme uz latviešu valodā studējošo skaitu. Tāpat jau šobrīd tiek vērtēta privātpersonu dibinātu augstākās izglītības iestāžu kvalitāte, taču arī ar šo alternatīvo līdzekli nevarot sasniegt leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē.

Apstrīdēto normu radītais ierobežojums esot samērīgs, jo studējošajiem neesot pilnībā liegts iegūt augstāko izglītību svešvalodās. Arī augstākās izglītības iestāžu dibinātājiem un akadēmiskajam personālam esot saglabāta iespēja autonomijas un akadēmiskās brīvības ietvaros īstenot studijas un nodarboties ar zinātni atbilstoši normatīvo aktu regulējumam.

3.3. Saistībā ar Satversmes 105. pantu Saeima norāda, ka tas neparedz tiesisko aizsardzību personas tiesībām gūt peļņu. Pieteikuma iesniedzēja prasība balstoties uz nākotnes peļņu, kas saistāma vienīgi ar potenciālajiem studentiem, kuri studiju līgumus ar attiecīgajām iestādēm vēl nav noslēguši. Turklāt augstākās

izglītības iestādes jebkurā gadījumā nevarot paļauties uz ienākumiem pēc to izstrādāto studiju programmu akreditācijas termiņa beigām. Tādējādi neesot konstatējama Satversmes 105. panta tvērumā esoša mantiskā interese.

Ja pieņemtu, ka apstrīdētās normas tomēr rada Satversmes 105. pantā noteikto tiesību ierobežojumu, tad tas esot samērīgs. Vajagot ņemt vērā to, ka privātās augstskolas un koledžas veic saimniecisko darbību īpaši regulētā nozarē un pilda valstiski un sociāli nozīmīgas funkcijas. Šāda saimnieciskā darbība esot pakārtota likumdevēja noteikto mērķu izpildei. Privātpersonai, kas vēlas dibināt augstākās izglītības iestādi, esot jāapzinās šīs nozares īpašais regulējums.

Papildus argumentiem, kas pausti, aplūkojot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112. pantam, Saeima norāda, ka privātajām augstākās izglītības iestādēm būšot iespēja turpināt saimniecisko darbību, piedāvājot tādas studiju programmas, kas atbilst normatīvo aktu prasībām. Tāpat tām esot iespēja īstenot neformālās izglītības programmas un sniegt pētniecības pakalpojumus svešvalodās.

Saeima uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst tiesiskās paļāvības principam. Privātpersonām neesot varējusi rasties paļāvība uz tiesiskā regulējuma nemainību. Jau gadu desmitiem ilgi valstī tiekot īstenota izglītības reforma pārejai uz mācībām latviešu valodā. Turklāt Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punkts paredzot saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu, ļaujot augstskolām un koledžām turpināt uzsākto studiju programmu īstenošanu un pielāgoties jaunajām prasībām.

Pēc Saeimas ieskata, apstrīdētās normas neierobežo arī Satversmes 113. pantā noteiktās tiesības. Ikkatram esot tiesības nodarboties ar zinātnisko jaunradi – brīvi meklēt, salīdzināt, sistematizēt un analizēt informācijas avotus, izmantojot pašam saprotamu valodu. Ja Satversmes tiesa secinātu, ka apstrīdētās normas ierobežo Satversmes 113. pantā paredzētās tiesības, tad ierobežojums būtu jāatzīst par atbilstošu un samērīgu.

4. Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1., 105. un 112. pantam.

Apstrīdētās normas esot izglītības jomā jau ilglaicīgi veiktās valodas reformas daļa. Satversmes 112. panta kontekstā Izglītības un zinātnes ministrija, uzsverot valsts valodas nozīmīgumu un nepieciešamību to aizsargāt, norāda, ka valsts valodas izkopšana un attīstība augstskolām nav jāizceļ kā atsevišķs darbības virziens. Tomēr augstskolām savu darbu vajagot organizēt atbilstoši sabiedrības

interesēm, akadēmiskajā un profesionālajā darbībā esot jāizkopj terminoloģija, datorlingvistika, valodas kultūra un labskanīgums, meklējot un radot jaunus terminus valsts valodā, nevis lietojot tos svešvalodās.

Augstskolu likums aizsargājot akadēmisko brīvību, taču šī brīvība neesot absolūta un pastāvot valsts tiesību ietvarā, turklāt akadēmiskā brīvība neesot atkarīga no studiju programmas īstenošanas valodas. Privātajām izglītības iestādēm nevarot būt pilnīga autonomija jautājumos, kas saistīti ar valodu lietojumu. Turklāt valodas prasības neietekmējot augstskolu zinātnisko darbību.

Gan valsts dibinātajām augstskolām, gan arī privāto personu dibinātajām augstskolām izvirzītās prasības un kritēriji attiecībā uz studiju virzienu akreditāciju un studiju programmu īstenošanu esot vienādi. Līdz ar to neesot pamata noteikt atšķirīgu attieksmi attiecībā uz studiju programmu īstenošanas valodu. Turklāt arī pēc Augstskolu likuma pārejas noteikumos noteiktā termiņa ārvalstu un latviešu studenti varēsot iegūt izglītību Eiropas Savienības oficiālajās valodās Augstskolu likuma 56. pantā paredzētajos gadījumos. Citstarp Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 1. punkts, ja tiek interpretēts kopsakarā ar šā likuma 45. pantu, ļaujot augstskolām studiju programmās, kuru pamatauditorija ir ārvalstu studējošie, uzņemt arī Latvijas pastāvīgos iedzīvotājus. Tiesas sēdē ministrijas pārstāve Dace Jansone norādīja, ka nav regulēts tas, kādai jābūt proporcijai starp ārvalstu un Latvijas valstspiederīgajiem studējošajiem šādās programmās. Šāda likuma normu interpretācija esot sniegta arī vairākām augstskolām.

Neesot pamatots arī Pieteikuma iesniedzēja apgalvojums par augstskolu dibinātāju tiesisko paļāvību uz peļņas gūšanu. Neesot tiesiska pamata uzskatīt, ka reiz saņemta studiju virziena akreditācija automātiski tiks pagarināta uz nākamo termiņu. Tāpat tiesiskās paļāvības princips neradot tiesības domāt, ka reiz noteiktā tiesiskā situācija nekad nemainīsies. Likumdevējam esot pienākums sekot līdz faktiskajai situācijai un, ja nepieciešams, pielāgot tai tiesisko regulējumu. Tieši tas arī esot darīts ar apstrīdētajām normām. Būtiski esot tas, ka šajā gadījumā likumdevējs noteicis tādu saudzējošu pārejas periodu, kas esot pietiekami ilgs un ļaujot studējošajiem jau uzsāktās studijas pabeigt. Turklāt šobrīd nevienai augstskolai neesot tādas aktīvas studiju programmas, kuras vienīgā īstenošanas valoda būtu krievu valoda.

Lai nodrošinātu augstākās izglītības kvalitāti, valstij esot pienākums noteikt studiju programmu īstenošanas kritērijus. Līdz ar to valstij esot arī tiesisks

pamats noteikt valsts valodas lietojumu gan valsts, gan privātajām augstākās izglītības iestādēm.

Apstrīdētās normas neesot pretrunā ar Satversmes 105. pantu, jo augstākā izglītība neesot uzskatāma par parastu biznesa pakalpojumu un uz to esot attiecināms specifisks nozares regulējums. Kā norādīja ministrijas pārstāves tiesas sēdē, valsts valoda un ekonomiskās intereses neesot liekamas uz vieniem svariem.

Apstrīdētās normas esot noteiktas ar likumu, un tām esot leģitīms mērķis – valsts valodas lietojuma stiprināšana un citu personu tiesību aizsardzība. Ņemot vērā būtisko nepieciešamību stiprināt valsts valodas lietojumu un to, ka arī valsts pārbaudījumi vidusskolā šobrīd notiek latviešu valodā, ar apstrīdētajām normām radītais tiesību ierobežojums esot atzīstams par samērīgu.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1., 105. un 112. pantam.

Tieslietu ministrija pievienojas Saeimas paustajam viedoklim un apšaubu apgalvojumu, ka apstrīdētās normas ierobežojot Satversmes 112. pantā noteiktās tiesības. Valstij esot plaša rīcības brīvība augstākās izglītības jomā. Turklāt apstrīdētās normas nevis liedzot iespēju iegūt augstāko izglītību, bet gan paredzot papildu nosacījumus šīs izglītības iegūšanas procesā.

Pat ja ierobežojums tiktu konstatēts, tad apstrīdētās normas esot pietiekami apspriestas, lai varētu uzskatīt, ka tās ir pieņemtas ar atbilstošā kārtībā pieņemtu likumu. Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pārstāve Iveta Brīnuma norādīja, ka ministrija nav bijusi iesaistīta apstrīdēto normu izstrādes procesā, jo tā nepiedaloties ikkatras normas izstrādāšanā.

Apstrīdēto normu leģitīmais mērķis esot latviešu valodas stiprināšana. Šādu pienākumu uzliekot arī nacionālas valsts virsprincips.

2018. gada 21. jūnija grozījumi Augstskolu likumā esot samērīgi un nepieciešami, lai mazinātu nevienlīdzību, kas rodoties darba tirgū valsts valodas zināšanu trūkuma dēļ. Īpaši esot jāņem vērā tas, ka augstāko izglītību ieguvušās personas vēloties ieņemt amatus, kuru pildīšanai nepieciešama augstākā līmeņa valsts valodas prasme. Šobrīd neesot konstatējams, ka privātajā un publiskajā sektorā nodarbinātajiem būtu izvirzītas atšķirīgas prasības attiecībā uz valodas prasmi. Tādēļ šādas atšķirības neesība arī augstākās izglītības jomā esot samērīga un nepieciešama demokrātiskā sabiedrībā, lai novērstu tās segregāciju valodas prasmes dēļ.

Valsts valodas zināšanas esot kvalitatīvas augstākās izglītības sastāvdaļa. Turklāt augstākās izglītības pakāpē, tāpat kā pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē, valstij neesot pienākuma nodrošināt iespēju iegūt izglītību citā valodā papildus valsts valodai.

Tieslietu ministrija pievienojas Saeimas atbildes rakstā minētajiem argumentiem par to, ka apstrīdētās normas neaizskar Satversmes 105. pantā noteiktās tiesības. Stabila peļņa, kas iegūta komercdarbības rezultātā, atsevišķos gadījumos gan varētu ietilpt tiesību uz īpašumu tvērumā, taču Pieteikuma iesniedzēji norādījuši uz pārāk abstraktām privāto augstskolu iespējām gūt ienākumus. Papildus iepriekš minētajam ministrija norāda, ka, aplūkojot šīs tiesības kopsakarā ar tiesiskās paļāvības principu, jāņem vērā tas, ka jau vairāku gadu garumā valsts konsekventi virzās uz valsts valodas lietojuma stiprināšanu izglītības jomā. Tādēļ privātajām augstākās izglītības iestādēm neesot varējis rasties pamats uzskatīt, ka normatīvais regulējums paliks nemainīgs. Likumdevējs esot paredzējis pietiekami garu pārejas periodu, lai izglītības iestādes spētu sagatavoties jauno prasību izpildei. Tiesas sēdē ministrijas pārstāve norādīja, ka privātajām augstskolām esot iespējas pārorientēt savu darbību un īstenot studiju programmas citās valodās, studiju procesā izmantojot arī jau iegādāto materiāltechnisko bāzi. Tāpat esot jāņem vērā, ka Iekšlietu ministrija rosinājusi pievērst vairāk uzmanības ilgstoši Latvijā studējošiem ārvalstniekiem, kuri, iespējams, tādējādi cenšas apiet imigrācijas noteikumus. Pārejas periods ļaujot pabeigt studijas personām, kas to tiešām vēlas, un ierobežojot tikai ilgstoši studējošos.

Apstrīdētās normas neskarot arī Satversmes 113. pantā ietverto zinātniskās jaunrades brīvību, jo regulējot nevis studiju saturu, bet tikai tā paušanas valodu. Tāpat esot jāņem vērā, ka šis pants būtu interpretējams kopsakarā ar Satversmes 4. pantu, kas noteic, ka Latvijā valsts valoda ir latviešu valoda.

Satversmes 112. pants nosakot tiesības uz kvalitatīvu izglītību, un savukārt kvalitatīva izglītība ietverot gan latviešu valodas, gan Eiropas Savienības oficiālo valodu lietojumu. Tomēr Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem studēt Latvijā noteikti vajadzētu valsts valodā. Attiecībā uz Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 1. punktu Tieslietu ministrija norāda: tāda šīs normas izpratne, ka augstskolas varētu uzņemt Latvijas valstspiederīgos speciāli ārvalstu studentiem veidotajās studiju programmās, neesot acīmredzama.

Eiropas Savienības tiesību kontekstā ministrijas pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 165. pantu Eiropas

Savienība respektē kultūru un valodu dažādību. Tādējādi valodas jautājumi izglītībā esot dalībvalstu, nevis Eiropas Savienības kompetencē. Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. vai 56. panta ierobežojums neesot saskatāms, jo visas prasības tiekot attiecinātas vienādi uz visiem subjektiem. Tomēr tādā gadījumā, ja Satversmes tiesai rastos jautājumi par Eiropas Savienības tiesību piemērošanu, tai būtu jāvēršas Eiropas Savienības Tiesā ar lūgumu pēc prejudiciālā nolēmuma.

6. Pieaicinātā persona – Ārlietu ministrija – norāda, ka jautājumu par izglītības ieguves valodu Satversmes 112. panta kontekstā kopsakarā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) Pirmā protokola 2. pantu Satversmes tiesa jau ir aplūkojusi 2015. gada 13. maija spriedumā lietā Nr. 2004-18-0106 un 2019. gada 23. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2018-12-01. Informāciju par Latvijas saistībām, kas izriet no Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām un Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, Ārlietu ministrija esot sniegusi viedokļos lietā Nr. 2018-12-01 un lietā Nr. 2018-22-01.

Jautājums par tiesībām uz izglītību un studijām augstākās izglītības iestādēs Vispārējā konvencijā par nacionālo minoritāšu aizsardzību esot regulēts ļoti fragmentāri, atstājot valstij plašu rīcības brīvību šajā jomā. Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 13. pants garantējot tiesības uz izglītību. Taču augstākajai izglītībai nevajagot būt pieejamai ikvienam, bet tikai atbilstoši katra spējām jeb zināšanām un pieredzei. Tiesības uz izglītību neparedzot tiesības uz augstāko izglītību konkrētā valodā.

Mācībspēku un studējošo akadēmiskā brīvība, kas ietverot arī augstākās izglītības iestāžu autonomiju, esot tiesību uz izglītību būtisks aspekts. Tomēr tiesības uz akadēmisko brīvību neparedzot tiesības izveidot un vadīt privātās augstākās izglītības iestādes mazākumtautību valodās.

Līdz šim visai ierobežotā Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra izglītības jomā norādot uz to, ka valstij ir pienākums nodrošināt noteiktus izglītības standartus arī privātajās izglītības iestādēs. Valstij esot salīdzinoši plaša rīcības brīvība noteikt mācību valodu – ar nosacījumu, ka prasību mērķis ir leģitīms un prasības ir samērīgas ar to.

Jautājumā par Satversmes 105. pantu Ārlietu ministrija pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka apstrīdētās normas neizskar tiesības uz īpašumu.

Līdz ar to no Latvijas starptautiskajām tiesībām neizrietot valsts pienākums nodrošināt personu tiesības veidot un vadīt privātās augstskolas ar mācību valodu pēc saviem ieskatiem. Savukārt valstij esot pienākums noteikt un nodrošināt zināmu izglītības standartu.

7. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1., 105. un 112. pantam.

Tiesībsargs norāda, ka no Satversmes 1. panta izriet tiesiskās paļāvības princips. Apstrīdēto normu atbilstība šim principam esot jāskata kopsakarā ar to atbilstību Satversmes 105. pantā nostiprinātajām tiesībām uz īpašumu. Šīs tiesības varot ierobežot, ja ierobežojums noteikts ar likumu leģitīma mērķa labad un ir samērīgs ar leģitīmo mērķi.

Saeimas deputātiem esot bijusi iespēja izteikties par apstrīdētajām normām. Tādējādi apstrīdētās normas esot noteiktas ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu. To leģitīmais mērķis esot sabiedrības labklājības un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība. Esot jāņem vērā, ka sabiedrības labklājība aptver arī tādus nemateriālus aspektus kā latviešu valodas dominance sabiedrībā. Latviešu valodas ietekmes palielināšana veicinātu sabiedrības integrāciju un nodrošinātu harmonisku sabiedrības funkcionēšanu.

Apstrīdētās normas esot piemērotas leģitīmā mērķa sasniegšanai. Tāpat tiesībsargs pievienojas Saeimas atbildes rakstā secinātajam par nepieciešamību stiprināt valsts valodas lomu. Tādējādi apstrīdētās normas, kas veidojot augstākās izglītības reformu valsts valodas politikas ietvarā, esot nepieciešamas latviešu valodas lietojuma aizsardzībai un stiprināšanai. Arī labums, ko sabiedrība iegūst no apstrīdētajām normām, esot lielāks par privāto augstskolu dibinātāju tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu. Esot jāņem vērā tas, ka apstrīdētajās normās paredzēti kritēriji, kurus izpildot ir iespējams īstenot studiju programmas svešvalodās.

Satversmes 112. pantā noteiktās tiesības uz izglītību aptverot arī augstāko izglītību. Ņemot vērā Augstskolu likuma 6. pantā ietvertās augstskolu tiesības uz akadēmisko brīvību, apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 112. pantam esot jāskata kopsakarā ar to atbilstību Satversmes 113. pantam.

Apstrīdētās normas esot piemērotas leģitīmā mērķa sasniegšanai arī kontekstā ar tiesībām uz izglītību. Tās nodrošinot, ka augstskolu absolventi var pilnvērtīgi līdzdarboties demokrātiskā sabiedrībā, ir profesionālā līmenī apguvuši un lieto katra izraudzītajai profesijai atbilstošo latviešu valodas terminoloģiju.

Latviešu valodas izmantošana tikai daļā no studiju procesa nesasniegta leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē kā apstrīdētajās normās noteiktais tiesiskais regulējums.

Tomēr esot jāņem vērā, ka lēmumi par valstij būtisku vērtību, tajā skaitā valodas, aizsardzību ir kvalificējami kā politiski lēmumi. Likumdevējs varot izšķirties par to, ka plašāka valsts valodas lietošana ir svarīgāka par iespēju īstenot ārvalstu studentu piesaistīšanas politiku. Tāpat tikai likumdevējs varot izšķirties par to, vai ārvalstu studentu piesaistīšana ir vēlama kā augstskolu komercdarbību veicinošs pasākums vai arī tās mērķis ir piesaistīt augsti kvalificētu darbaspēku ar latviešu valodas zināšanām.

Vērtējot apstrīdēto normu radītā ierobežojuma samērīgumu, vajagot pārbaudīt, vai nav izjaukts līdzsvars starp sabiedrības leģitīmajām gaidām attiecībā uz valsts valodas lietošanu un privāto augstskolu akadēmisko brīvību. Tiesībsargs piekrīt, ka kvalitatīva zinātniskā darbība citstarp ietver dialogu ar radniecīgās nozarēs strādājošiem zinātniekiem no visas pasaules un ka norobežošanās no pasaules zinātnes procesiem noved pie zinātniskās darbības stagnācijas. Taču apstrīdētajās normās esot noteikti izņēmuma gadījumi studiju programmu īstenošanai svešvalodās, lai neizslēgtu augstskolas no starptautiskās aprites. Augstskolu likuma 6. pants garantējot akadēmisko brīvību, taču tā neesot attiecināma uz studiju valodu. Apstrīdētās normas neierobežojot augstskolu, to mācībspēku un studentu brīvību veikt zinātniskos pētījumus, nodot un iegūt zināšanas, kā arī paust savus uzskatus un pārlicību.

Līdz ar to labums, ko sabiedrība iegūst no apstrīdētajām normām, esot lielāks nekā indivīdu tiesībām nodarītais kaitējums. Demokrātija prasot, lai valstī visiem būtu kopīga valsts valoda. Tiesībsargs, atsaucoties uz Satversmes tiesas praksi, uzsver, ka valsts valodas zināšanas ir nepieciešamas, lai ikviena persona varētu līdzdarboties demokrātiskās valsts dzīvē. Valsts valoda nodrošinot valsts funkcionēšanu un komunikāciju starp personu un valsti. Līdz ar to ikvienai personai, kura pastāvīgi dzīvo Latvijā, vajagot prast šīs valsts valodu.

8. Pieaicinātā persona – Konkurences padome – norāda, ka apstrīdētās normas atbilst Latvijas un Eiropas Savienības konkurences tiesību regulējumam.

Konkurences tiesību regulējums neesot attiecināms uz valsts augstskolām, kuras primāri tiekot finansētas no valsts budžeta līdzekļiem, jo to saimnieciskās darbības mērķis neesot peļņas gūšana. Pēc tam, kad apzināts, kas ir saimnieciskās darbības veicēji, esot jānosaka tirgus, kurā tie darbojas.

Tirgus definēšanā esot jāvadās galvenokārt pēc pieprasījuma, tomēr jāaplūko arī piedāvājums. Augstākās izglītības gadījumā tirgu, visticamāk, definētu studiju priekšmets un arī studiju valoda.

Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 106. pantu esot pieļaujama tāda situācija, ka noteiktiem tirgus subjektiem tiek noteiktas tiesības vai nu sniegt kādu pakalpojumu kā vienīgajiem tā sniedzējiem, vai arī sniegt šo pakalpojumu īpašos apstākļos. Konkurences tiesību pārkāpums veidots tādā gadījumā, ja tirgus dalībnieks, kam šis statuss piešķirts, rīkotos neatbilstoši konkurences tiesībām.

Tomēr studiju programmu valoda drīzāk esot uzskatāma par tirgu konstituējošu prasību, kas jāievēro visiem tirgus dalībniekiem. Šādas prasības pamatotība esot pārbaudāma, izvērtējot prasības atbilstību Līgumā par Eiropas Savienības darbību atzītajām tiesībām uz uzņēmējdarbību un pakalpojumu sniegšanas brīvību. Tādējādi arī Konkurences padome izvērtētu nevis valodas prasības pamatotību, bet gan to, vai tirgū, kas veidots uz šīs prasības pamata, visiem ir vienlīdzīgas iespējas strādāt.

Likumdevējam esot jānodrošina nacionālā regulējuma atbilstība Eiropas Savienības tiesībām, taču tas, ar kāda izvērtējuma palīdzību šī atbilstība tiek nodrošināta, esot likumdošanas procesa jautājums.

9. Pieaicinātā persona – Augstākās izglītības padome – uzskata, ka Augstskolu likuma 5. pants atbilst, bet 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts neatbilst Satversmes 1., 105. un 112. pantam, kas skatāms kopsakarā ar Satversmes 113. pantu.

Augstākās izglītības padomes pārstāvis Jānis Vētra tiesas sēdē norādīja, ka augstākā izglītība atšķiras no pārējām izglītības pakāpēm, jo tās iegūšana nav obligāta, tā ir cieši saistīta ar pētniecību, kā arī akadēmisko brīvību, ar kuru apveltīti gan mācītspēki, gan studējošie. Neesot iespējams savstarpēji nošķirt valodu, augstskolu zinātnisko darbību un izglītību.

Pēc Augstākās izglītības padomes ieskata, Augstskolu likuma 5. pantā ietvertais vispārīgais pienākums attīstīt un izkopt latviešu valodu nekādā veidā neierobežo augstākās izglītības institūciju autonomiju un šo institūciju personāla akadēmisko brīvību. Šis pienākums būtu īstenojams, piemēram, attīstot terminoloģiju un veicinot valsts valodas lietošanu akadēmiskajā vidē. Padomes pārstāvis tiesas sēdē gan atzīmēja, ka savulaik šī norma veidota reizē ar

priekšlikumu izslēgt no Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu, nevis nolūkā ar šīs daļas regulējumu aptvert arī privātās augstskolas.

Priekšlikums par Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas attiecināšanu uz privātajām augstskolām esot bijis negaidīts, jo sākotnēji šī norma attiecināta tikai uz valsts augstskolām valsts finansējuma iesaistes dēļ. Valodas lietošanas regulējumam vajagot būt vienādam attiecībā uz valsts un privātajām augstskolām, taču šajā normā ietvertais detalizētais valsts valodas lietošanas regulējums būtiski ierobežojot studiju procesa daudzveidību gan studējošo un mācībspēku sastāva, gan studijām nepieciešamā materiāltehniskā nodrošinājuma ziņā. Nepieciešamība pēc valodu lietojuma varot atšķirties pa akadēmiskajiem gadiem un programmām. Tādēļ šis jautājums būtu risināms augstākās izglītības institūciju autonomijas ietvaros, nevis ar normatīvajā regulējumā noteiktām proporcijām. Valsts varot veidot studiju procesa un pētnieciskā darba kvalitātes izvērtēšanas noteikumus, taču nedrīkstētu augstskolu vietā izlemēt tādus jautājumus, kuru risināšanā tai nav pietiekamas kompetences vai spējas radīt elastīgu regulējumu.

Turklāt Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu neesot iespējams piemērot praktiski, jo neesot iespējams izsekot, kādā valodā studējošie veic patstāvīgo darbu vai izstrādā pētnieciskos darbus. Pēc padomes ieskata, Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa liedz veidot kopīgas studiju programmas ārvalstu un Latvijas valstspiederīgajiem studentiem.

Tiesas sēdē padomes pārstāvis papildus norādīja, ka stingrais valodu regulējums šobrīd sabiedrībā vairs neesot nepieciešams, jo situācija vispārējā izglītībā esot mainījusies. Atbildot uz jautājumu par to, kā apstrīdētās normas ietekmējušas privāto augstskolu darbību, padomes pārstāvis norādīja, ka pretēji likumā noteiktajam augstskolas veidojot Latvijas valstspiederīgajiem un ārvalstu studentiem kopīgas programmas, bet esot apgrūtinātas to iespējas pieaicināt viesprofesorus no valstīm ārpus Eiropas Savienības, kā arī vienām pašām vai kopīgi ar ārvalstu universitātēm īstenot tādas studiju programmas, kurās būtu nepieciešamas svešvalodu zināšanas.

10. Pieaicinātā persona – Privāto augstskolu asociācija – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1., 105. un 112. pantam.

Apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 1. pantam, jo to pieņemšanas process neesot bijis atbilstošs labas likumdošanas principam. To projekts, kas pretēji Augstskolu likuma prasībām neesot saskaņots ar jomas pārstāvjiem, Saeimā esot iesniegts tikai Augstskolu likuma grozījumu likumprojekta trešajam

lasījumam. Apstrīdētās normas neesot pamatotas ar nozares ekspertu pētījumiem un neatbilstot izglītības procesu internacionalizācijai Boloņas procesa ietvaros.

Apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 105. pantam, jo tiekot veidota negodīga konkurence un tiekot aizskartas privāto augstskolu īpašnieku tiesības izmantot savu īpašumu, veicot komercdarbību. Šis pants esot jāskata kopsakarā ar tiesiskās paļāvības principu, kas izriet no Satversmes 1. panta, un Latvijas starptautiskajām saistībām.

2018. gadā esot stājies spēkā Rīgas Juridiskās augstskolas likums un likums “Grozījumi likumā “Par Rīgas Ekonomisko augstskolu””, kas nodrošinot šo likumu nosaukumos minētajām augstskolām tiesības izņēmuma kārtā īstenot augstākās izglītības programmas angļu valodā vai citā Eiropas Savienības oficiālajā valodā. Šie likumi ne tikai esot pretrunā ar vienoto izglītības sistēmu un valsts valodas stiprināšanas politiku, bet arī novedot pie abu minēto augstskolu negodīgas konkurences ar pārējām augstskolām.

Augstskolu likuma 5. pants neatbilstot Satversmes 112. pantam, jo ierobežojot privāto augstskolu autonomiju un brīvību izvēlēties studiju programmu īstenošanas valodu, attiecīgi ierobežojot arī studējošo iespējas izvēlēties studiju valodu. Akadēmiskā brīvība esot nepieciešama tiesību uz izglītību nodrošināšanai, veicinot izglītības kvalitāti un vairojot augstākās izglītības ieguldījumu demokrātijas, cilvēktiesību un tiesiskuma stiprināšanā.

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa neatbilstot Satversmes 112. pantam. Šīs normas dēļ samazināšoties studējošo skaits Latvijas augstskolās, šis kritums negatīvi ietekmēšot Latvijas augstskolu konkurētspēju Eiropas Savienībā un pastiprināšot Latvijas tautsaimniecības recesiju, jo samazināšot nodokļu ienākumus no ārvalstu studentiem un privātajām augstākās izglītības iestādēm. Vajagot ņemt vērā arī to, ka citās Eiropas Savienības valstīs neesot tik stingri ierobežojumi attiecībā uz augstākās izglītības ieguves valodu.

Apstrīdēto normu radītie pamattiesību ierobežojumi neesot samērīgi, jo, ņemot vērā Rīgas Juridiskās augstskolas un Rīgas Ekonomiskās augstskolas piemēru, leģitīmais mērķis varot tikt sasniegts ar augstskolu tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Iepriekš minētie argumenti liecinot arī par to, ka apstrīdēto normu radītais kaitējums ir lielāks nekā labums, ko no tām gūst sabiedrība.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitāšu asociācija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1., 105. un 112. pantam.

Apstrīdētās normas nodrošinot vienotu valsts kontroli pār valsts un privātajām augstskolām. Tas savukārt atbilstot izglītības sistēmas vienotības principam, saskaņā ar kuru vienotas valodu prasības un citas pamatprasības attiecināmas uz dažāda veida izglītības iestādēm. Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa paredzot ierobežojumus arī valsts augstskolām, bet tās spējušas šiem ierobežojumiem pielāgoties.

Valodu regulējums neaizskarot augstskolu autonomiju un akadēmisko brīvību. Normatīvā regulējuma uzdevums neesot garantēt augstskolām tiesības gūt peļņu, organizējot studijas krievu valodā. Spēkā esošās normas neliedzot iespēju organizēt studijas angļu valodā.

Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešajā teikumā noteiktie uzdevumi esot jāskata kopsakarā ar Lielo Universitāšu hartu. Latvijas universitātes uzskatot par savu pienākumu kopt un attīstīt valsts valodu, piemēram, attīstot terminoloģiju latviešu valodā, izdodot publikācijas un tamlīdzīgi.

12. Pieaicinātā persona – Latvijas Cilvēktiesību centrs – norāda, ka valsts valodas aizsardzība akadēmiskās brīvības kontekstā ir aktuāls cilvēktiesību problēmjautājums gan Latvijā, gan visā Eiropas Savienībā. Latvijā esot nepieciešama pamatstratēģija augstākās izglītības jomā. Nesamērīgs spiediens uz augstskolu autonomiju varot atstāt negatīvas sekas uz nākamajām sabiedrības paaudzēm. Nebūtu tālredzīgi īstenot pašreizējam Ungārijas virzienam līdzīgu augstākās izglītības politiku, kas varētu rezultēties arī ar Līguma par Eiropas Savienību 7. pantā noteiktās procedūras piemērošanu. Tādēļ apstrīdētās normas esot interpretējamas sistēmiski kopsakarā ar Satversmes 1. pantu un no tā atvasināmajām vērtībām un principiem.

13. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors Dr. iur. Jānis Rozenfelds – norāda, ka, vērtējot apstrīdēto normu ietekmi uz jau licencēto programmu īstenošanu, jāņem vērā šo programmu terminētais raksturs un tas, ka šo programmu darbības ilgums ir atkarīgs no tās īstenojošo personu spējas izpildīt licences piešķiršanai noteiktās prasības. Kaut arī licences nepiešķiršana ierobežo personas spēju nodarboties ar komercdarbību, šāds ierobežojums nebūtu uzskatāms par tiesību uz īpašumu pārkāpumu. Tomēr spēkā esošās licences piešķirtās tiesības esot uzskatāmas par tiesībām uz īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē.

Esot iespējams runāt tikai par apstrīdēto normu potenciālu, nevis reāli sagaidāmu ietekmi uz īpašuma tiesību apjomu. Licences tiekot piešķirtas, ievērojot konkrētus noteikumus. Ja licences turētājs neizpilda nosacījumus, ar kādiem licence tika piešķirta, tam neesot tiesiska pamata paļauties uz to, ka varēs turpināt savu uzņēmējdarbību.

14. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes profesore *Dr. habil. philol. Ina Druvieta* – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1., 105. un 112. pantam.

Augstskolu likums esot uzskatāms par valsts valodas politikas īstenošanas instrumentu. Viens no valodas politikas un arī apstrīdēto normu mērķiem esot aizsargāt valsts pastāvēšanai nepieciešamo vienoto saziņas līdzekli – valsts valodu. Latvijai esot raksturīga asa valodu konkurences situācija, tādēļ latviešu valodas nostiprināšana Satversmē un citos tiesību aktos esot nepieciešama.

Privātajām augstskolām tāpat kā pārējai sabiedrībai vajagot būt atbildīgām par latviešu valodas attīstību. Saskaņā ar Augstskolu likuma 5. pantu, kas pēc būtības esot deklaratīvs, augstskolām vajagot darboties sabiedrības interesēs, kurās ietilpstot arī latviešu valodas saglabāšana zinātnē un augstākajā izglītībā. Tas neprasot papildu resursus, jo obligāti nenozīmējot augstskolu pienākumu veidot valodniecības studiju programmas vai veikt pētījumus šajā nozarē.

Augstskolu likuma 56. pants nodrošinot valsts valodas dominējošās lomas saglabāšanu Latvijas augstākajā izglītībā, vienlaikus dodot iespēju apgūt arī profesionālajai kvalifikācijai nepieciešamās citu valodu prasmes. Liberālāki valodu lietošanas noteikumi radītu nevēlamas sekas citos izglītības posmos, piemēram, mazinātu motivāciju apgūt valsts valodu vispārējās izglītības iestādēs.

Valsts valodas aizsardzība esot apstrīdēto normu leģitīmais mērķis. Latviešu valodas pozīcijas vairākās sociolingvistiskās funkcijās neatbilstot valsts valodas statusam – lielākoties tieši krievu valodas runātāju lingvistiskās pašpietiekamības dēļ. Apstrīdētās normas palīdzot šādā situācijā nodrošināt augsta līmeņa latviešu valodas prasmī dažādu jomu speciālistu vidū.

Apstrīdētās normas esot samērīgas, jo nodrošinot privāto augstskolu absolventiem vienlīdzīgas izglītības un darba iespējas, kā arī spēju iesaistīties sabiedrības dzīvē. Nepieciešamība pēc efektīvākas mācību un valsts valodas apguves norādīta arī vairākos nesenos Eiropas Savienības rekomendējošas dabas dokumentos. Tajos tāpat ieteikts studentus ar atšķirīgu ģimenes valodu iesaistīt kopējā izglītības plūsmā.

Tomēr katrai valstij atbilstoši savai valodu situācijai esot jāizvēlas tāds modelis, kas vislabāk nodrošina oficiālās valodas kā sabiedrības integrācijas mehānisma apguvi. Kaut arī atsevišķās valodas jomās situācija Latvijā uzlabojusies, citās jomās sakarā ar valodu konkurences apstākļiem esot vērojama atpakaļejoša tendence. Tādēļ arī latviešu valoda vienmēr būšot jāargā. Regulējums, kas nodrošinātu tikvien kā latviešu valodas mācīšanu studentiem, nebūtu efektīvs, jo, lai valodu apgūtu, tā esot ne tikai jāmacās, bet arī jāizmanto.

Apstrīdētās normas neierobežojot iespējas izmantot materiālus dažādās valodās vai piedalīties starptautiskās konferencēs. Tādējādi tiekot saglabāts multilingvisms. Tāpat, iespējams, būtu jāatgriežas arī pie diskusijas par minimālajām prasībām svešvalodu izmantošanai studiju procesā. Tomēr esot pieņemams tāds risinājums, ka valodas tiek dalītas grupās un augstākajā izglītībā vairāk tiek atbalstīta Eiropas Savienības oficiālo valodu, nevis citu svešvalodu izmantošana.

15. Pieaicinātā persona – SIA “Biznesa augstskola “Turība””
īpašnieks un Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras priekšsēdētājs
D. M. soc. Aigars Rostovskis – norāda, ka valsts politikai vajadzētu būt orientētai uz latviešu valodas lietošanas stimulēšanu, nevis uz citu valodu aizliegšanu. Latvijai kā valstij esot jāaglabā, jāstiprina un jāpilnveido sava suverenitāte un neatkarība, kā arī tautas tradīcijas, kultūra un valoda. Latviešu valoda esot jāstiprina un jāattīsta, vienlaikus paplašinot tās pielietojamību. Latvijai vajadzētu būt vienlaikus patriotiskai un iekļaujošai, bet tās izglītības sistēmai – brīvai, radošai, starptautiskai.

Privāto un valsts augstskolu regulējumam esot jābūt vienādam. Tostarp privātajām augstskolām vajadzētu būt tādām pašām iespējām kā valsts augstskolām iegūt Eiropas Savienības vai citāda veida finansējumu. Šobrīd tā neesot.

Tomēr svarīgi esot ne tikai paši sasniedzamie mērķi, bet arī to sasniegšanai izmantotās metodes. Latvijas likumdošanai esot raksturīga tendence iestrādāt likumdošanas aktos nepamatotus aizlieguma mehānismus, cerot, ka kaut kas tādā veidā tiks aizsargāts vai attīstīts. Tomēr mūsdienu pasaulē, kas ir atvērta un nepārtraukti attīstās, šādi mehānismi nedarbojoties. Lai stiprinātu valsts valodu, esot jāstimulē vēlme lietot latviešu valodu, jāatbalsta tās izmantošana jaunajās tehnoloģijās, kā arī jāstimulē cittautiešu interese apgūt latviešu valodu.

Studiju valoda esot daļa no akadēmiskās brīvības. Lēmums par studiju valodas izvēli augstskolā tiek pieņemts studentu, mācībspēku un īpašnieku vai dibinātāju mijiedarbības rezultātā. Latvijā esot jāpieļauj studiju valodas izvēle, lai novērstu potenciālo studentu aizplūšanu uz citām valstīm. Turklāt studijas multikulturālā vidē ļaujot to laikā iegūt starpkultūru kompetences. Latvijai būtu jāveicina ārvalstu augstskolu piesaiste, kas dotu papildu potenciālu sabiedrības attīstībai. Eksperti, kas prot vairākas valodas, Latvijā esot ļoti pieprasīti. Ja uztraukumu rada lielā krievu valodas loma, tad esot jāatzīmē, ka tendence krievvalodīgajiem studēt krieviski jau mazinoties. Vispār Latvijai būtu vairāk pūļu jāvelta cittautiešu integrācijai. Studijas valodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, būtu atļaujamas kā nišas pakalpojums, jo tās pavērtu plašākas iespējas studentiem un uzņēmējiem. Esot grūti pateikt, kādi privātajām augstskolām rodas zaudējumi šobrīd sakarā ar to, ka tām tiek piemērotas apstrīdētās normas, kas liedz īstenot studiju programmas krievu valodā, bet tie varētu būt lēšami apmēram 10 miljonu eiro apmērā.

Nekādi uzņēmējdarbību, tostarp privāto augstskolu darbību, skaroši ierobežojumi neveicinot tautsaimniecības izaugsmi. Administratīvi ierobežojumi nenākot izglītībai par labu, jo kultūru un valodu mijiedarbība un daudzveidība sniedzot plašākas izziņas iespējas, kas neesot pretrunā ar latviešu valodas attīstību. Šobrīd augstākās izglītības vide Latvijā esot pārregulēta, nestabila un pārlieku politizēta.

Latviešu valoda pamatā būtu jāapgūst ģimenēs, bērnudārzos un skolās. Savukārt augstākajā izglītībā latviešu valodas izmantošana būtu veicināma ar ekonomiskiem stimuliem, piemēram, piedāvājot apmaksātas studiju vietas izglītības programmām, kas tiek īstenotas latviešu valodā, vai finansiālu atbalstu augstskolām, kurās latviešu valodu apgūst ārvalstu studenti.

16. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents *Dr. iur. Edvīns Danovskis* – norāda, ka izskatāmajā lietā būtiskākais esot jautājums, vai apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums īstenot studiju programmas svešvalodās ierobežo Satversmes 112. pantā noteiktās tiesības uz izglītību.

No Satversmes 112. panta pirmajā teikumā nostiprinātajām tiesībām neizrietot akadēmiskā brīvība. Taču apstrīdētajās normās ietvertais aizliegums īstenot izglītības programmas svešvalodās, tostarp krievu valodā, ierobežojot Satversmes 112. pantā ietvertās tiesības uz pieeju augstākajai izglītībai.

Apstrīdētās normas ierobežojot lielas daļas Latvijas krievvalodīgo iedzīvotāju iespējas iegūt augstāko izglītību viņu dzimtajā valodā. No Satversmes 112. panta neizrietot tiesības prasīt, lai izglītība personām tiktu nodrošināta tām vēlamā formā vai valodā, izņemot tiesības uz pieeju izglītībai valsts valodā valsts augstskolās. Apstrīdētās normas gan nevis prasot kaut ko nodrošināt, bet gan liedzot iespēju veidot studiju programmas svešvalodās.

Akadēmiskā brīvība esot galvenais iemesls, kura dēļ valsts augstskolas ir izveidotas kā atvasinātas publiskas personas. Tā esot pašsaprotama augstskolu darbībā un nepieciešama visai cilvēcei, lai radītu vidi, kur iegūt zināšanas un nodot tās nākamajām paaudzēm. Tomēr akadēmiskā brīvība neesot pilnībā nostiprināta Satversmē. Tikai viens tās aspekts – zinātniskā un jaunrades brīvība – esot nostiprināts Satversmes 113. pantā. Šis aspekts ietverot aizliegumu valstij noteikt zinātniskās darbības saturiskos virzienus, kā arī kopsakarā ar Satversmes 112. pantu uzliekot valstij pienākumu veidot tādu augstākās izglītības sistēmu, kurā šī brīvība tiktu respektēta. Citi akadēmiskās brīvības aspekti, piemēram, tiesības brīvi izvēlēties mācību metodes, neesot “ielasāmi” nevienā no Satversmes pantiem.

17. Pieaicinātā persona – bijušais izglītības un zinātnes ministrs Kārlis Šadurskis – tiesas sēdē atzīmēja, ka valsts valoda jāizmanto visās dzīves jomās, tostarp augstākajā izglītībā. Valstij, deleģējot privātajam izglītotājam tiesības izsniegt valsts atzītus augstākās izglītības dokumentus, kas dod vienādas tiesības darba tirgū valsts un privāto augstākās izglītības iestāžu absolventiem, esot ne tikai tiesības, bet arī pienākums nodrošināt, lai šī izglītība būtu līdzvērtīga, citstarp arī valsts valodas prasmes aspektā. Saskaņā ar statistikas datiem lielai daļai mazākumtautību jauniešu valsts valodas zināšanas esot vājas, bet tas neesot pieļaujami personām, kas ieguvušas augstāko izglītību. Šie dati liecinot arī par to, ka apstrīdētajās normās noteiktais regulējums vēl joprojām ir nepieciešams.

Augstskolu likuma 5. pants ietverot vispārīgu uzdevumu stiprināt valsts valodu, bet tas neuzliekot augstskolām specifiskus pienākumus. Latvijā prioritāri aizsargājama esot tieši valsts valoda, tad – Eiropas Savienības oficiālās valodas un tikai pēc tam – citas svešvalodas. Latvijā neesot vajadzīgi viesprofesori, kas nespēj strādāt starptautiskajā zinātnes valodā – angļu valodā, jo tie nevarot savu darbu aprobēt starptautiski. Pēc šāda principa arī esot veidota Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa.

Būtu respektējama Izglītības un zinātnes ministrijas piedāvātā Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 1. punkta interpretācija, saskaņā ar kuru programmās, kas veidotas ārvalstu studentiem, var tikt uzņemti arī Latvijas valstspiederīgie. Taču šāda interpretācija neesot skaidri saskatāma normas tekstā.

Lai gan esot nepieciešams stiprināt valsts valodu augstākās izglītības jomā, tomēr nebūtu iedomājams tas, ka augstākā izglītība varētu tikt sniegta un apgūta tikai un vienīgi latviešu valodā, jo tad tā nebūtu konkurētspējīga pasaulē. Tādēļ, iespējams, būtu jānosaka minimālā studiju programmu proporcija, kas īstenojama kādā no Eiropas Savienības valodām. Regulējums attiecībā uz dažādām studiju programmām varētu būt atšķirīgs, ņemot vērā to specifiku, bet tam vajadzētu būt vienādam gan valsts, gan privātajās augstskolās. Apstrīdēto normu mērķa sasniegšanai nepietiktu ar to vien, ka latviešu valoda tiek mācīta privātajās augstskolās, jo šī mācīšana nebūtu tikpat efektīva kā valodas izmantošana studiju procesā.

Priekšlikumi par apstrīdēto normu iekļaušanu likumā esot bijuši loģisks turpinājums Saeimas lēmumam par valsts valodas prasībām, kas ievērojamas privātajās pamata un vidējās izglītības iestādēs. Tā kā Eiropas Savienībai neesot kompetences izglītības jomā, tad apstrīdēto normu atbilstība Eiropas Savienības tiesībām to pieņemšanas gaitā neesot vērtēta.

Apstrīdētās normas neskarot akadēmisko brīvību, jo neierobežojot izglītības saturu vai mācību metodes, kā arī neierobežojot studējošo un mācībspēku iespējas studiju procesā izmantot materiālus svešvalodās. Tāpat apstrīdētās normas neregulējot to studenta darba daļu, kura notiek ārpus augstskolas auditorijas un kuru tādēļ nav iespējams kontrolēt.

18. Pieaicinātā persona – zvērināts advokāts L. L. M. Uģis Zeltiņš – uzskata, ka apstrīdētās normas nepārkāpj konkurences tiesību regulējumu, bet ierobežo Eiropas Savienībā atzītās tiesības veikt uzņēmējdarbību.

Uģis Zeltiņš norāda, ka varot runāt par trim grupām, kam ar apstrīdētajām normām radīts aizskārums, – studentiem, mācībspēkiem un augstskolām.

Augstskolas esot saimnieciskās darbības veicējas konkurences tiesību izpratnē. Kaut arī būtu nepareizi katru konkurences ierobežojumu vērtēt kā Satversmē noteiktu pamattiesību ierobežojumu, tomēr konkurences aspektiem esot sava vieta samērīguma vērtējumā. Tad, pirmkārt, būtu jāvērtē konkrētais tirgus, turklāt jāvērtē primāri no patērētāju skatpunkta. Izskatāmajā lietā vajadzētu izvērtēt, vai tā auditorija, kuru uzrunā Rīgas Juridiskā augstskola vai Rīgas

Ekonomikas augstskola, abas šīs augstskolas uztver kā aizstājamas ar citām privātajām augstskolām. Otrkārt, būtu jāvērtē tirgus dalībnieki. Šajā gadījumā Rīgas Ekonomikas augstskola un Rīgas Juridiskā augstskola būtu par tādiem uzskatāmas. Treškārt, vērtējot, vai apstrīdētās normas liedz kādam tirgus dalībniekam ienākt vai palikt tirgū, esot secināms, ka tas tā nav.

Nevarot uzskatīt, ka Rīgas Juridiskajai augstskolai un Rīgas Ekonomikas augstskolai tiktu sniegts valsts atbalsts Līguma par Eiropas Savienības darbību 107. panta izpratnē, jo valsts tām nesniedzot nekādu finansiālu atbalstu. Tāpat, visticamāk, neveidojoties Līguma par Eiropas Savienības darbību 106. panta aizskārumam, jo valsts šīm augstskolām neesot paredzējusi nekādas ekskluzīvas tiesības. Turklāt, lai konstatētu šā panta pārkāpumu, nepietiekot ar to vien, ka tiek konstatēta ekskluzīvu tiesību piešķiršana, ja tās netiek izmantotas tādā veidā, kas kropļo konkurenci. Izskatāmajā lietā nevarot runāt arī par aizliegtu vienošanos, proti, par vienošanos, kas aizliegta ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 101. pantu.

Izskatāmās lietas galvenais jautājums Eiropas Savienības tiesību kontekstā esot nodibinājuma brīvība jeb tiesības veikt uzņēmējdarbību, kas aizsargāta ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantu. Valodu lietošanas regulējums augstākajā izglītībā varot tikt uzskatīts par šķērslī tiesībām veikt uzņēmējdarbību. Tādēļ esot jāpārbauda, vai šķērslim ir legītīms mērķis un vai ierobežojums ir samērīgs ar tā radīto apgrūtinājumu.

Par ierobežojuma mērķi varot tikt uzskatīta valsts valodas aizsardzība. Tādu mērķi par pieņemamu atzīstot arī Eiropas Savienības Tiesa. Aplūkojot ierobežojuma samērīgumu, esot jāņem vērā latviešu valodas konstitucionālā loma Latvijā. Uģis Zeltiņš norāda, ka, viņaprāt, apstrīdēto normu radītais ierobežojums esot samērīgs, bet, tā kā šajā lietā interpretējamās augstas abstrakcijas normas, neesot iespējams pateikt, ko šādā situācijā lemtu Eiropas Savienības Tiesa.

Pieņemot normas, kas var skart Eiropas Savienības pamattiesības, likumdevējam esot jāapsver to atbilstība Eiropas Savienības tiesībām, taču šādiem apsvērumiem neesot noteikti kvalitātes vai kvantitātes standarti.

19. Pieaicinātā persona – zvērināta advokāte L. L. M. Jūlija Jerņeva – uzskata, ka apstrīdētās normas nepārkāpj konkurences tiesības, bet būtu jāvērtē, vai tās ir saderīgas ar Eiropas Savienības tiesībās nostiprināto uzņēmējdarbības brīvību.

Jūlija Jerņeva norāda, ka izskatāmajā lietā konkurences tiesības nav piemērojamas. Tiesības īstenot studiju programmas Eiropas Savienības valodās esot gan augstskolām, kurām tas atļauts ar speciālajiem likumiem, gan arī citām augstskolām Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas ietvaros. Tāpat nevarot būt runa par neatļautu valsts atbalsta sniegšanu, jo valsts finanšu resursi netiekot izmantoti.

Tomēr esot izvērtējams attiecīgi Līguma par Eiropas Savienību 49. un 56. pantā nostiprinātās uzņēmējdarbības brīvības un pakalpojumu sniegšanas brīvības ierobežojums. Šajā gadījumā gan, visticamāk, esot ierobežota tieši brīvība veikt uzņēmējdarbību.

Izstrādājot apstrīdētās normas, likumdevējam, pirmkārt, vajadzējis pārliecināties par to, ka tam ir kompetence regulēt konkrēto jautājumu. Tā kā apstrīdētās normas ietekmē arī Eiropas Savienības iekšējo tirgu, likumdevējam, otrkārt, vajadzējis izvērtēt šo normu atbilstību Līgumam par Eiropas Savienības darbību. Attiecībā uz personām, kas atrodas ārpus Eiropas Savienības, likumdevējam pirms apstrīdēto normu pieņemšanas vajadzējis ievērot arī Vispārējo vienošanos par pakalpojumu tirdzniecību, jo šīs normas varot ietekmēt Eiropas Savienības kopējo tirdzniecības politiku.

Kaut arī valsts valodas un izglītības jautājumi esot Eiropas Savienības dalībvalstu kompetence, tas neizslēdzot pienākumu pārbaudīt šajās jomās izstrādāto likumprojektu atbilstību Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. un 56. pantam. Augstskolu likuma 56. pants radot šo normu ierobežojumu, jo veidojot ārvalstniekiem grūti pārvaramu barjeru ienākšanai augstākās izglītības tirgū. Par šā ierobežojuma mērķi varētu tikt atzīta valsts valodas attīstība sabiedrības interesēs. Lai gan dalībvalstīm esot plaša kompetence šajā jautājumā, ierobežojums neesot samērīgs. Analizējot samērīgumu, esot jāņem vērā Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 12. decembra direktīva 2006/123/EK par pakalpojumiem iekšējā tirgū (turpmāk – Pakalpojumu direktīva). Tāpat esot jāaplūko Eiropas Savienības Pamattiesību harta, kas citstarp aizsargājot akadēmisko brīvību, tiesības uz īpašumu un uzņēmējdarbības brīvību.

20. Pieaicinātā persona – Teksasas *Southwestern* universitātes profesors D. M. Uģis Gruntmanis – norāda: tas, ka Eiropas Savienības valstīs izglītība iegūstama Eiropas Savienības oficiālajās valodās, esot pašsaprotami. Latvijā vienmēr vajagot būt iespējai iegūt augstāko izglītību latviešu valodā. Tomēr, lai nodrošinātu augstākās izglītības kvalitāti, piesaistītu ārvalstu

mācībspēkus un veicinātu Latvijas valstspiederīgo studentu palikšanu Latvijā, būtu nepieciešams atļaut iegūt izglītību vismaz angļu valodā. Valodu regulējums dažādos augstākās izglītības līmeņos varētu būt atšķirīgs šo līmeņu atšķirīgo mērķu dēļ. Attiecībā uz maģistra un doktora studiju programmām ar apstrīdētajām normām ieviestās valsts valodas prasības neesot pamatotas.

Tāpat Latvijai esot jāsacenšas ar citām valstīm par ārvalstu studentu piesaistīšanu. Svarīgāk būtu motivēt šos studentus mācīties valsts valodu, nevis veidot tādu situāciju, ka viņi uz Latviju nevēlas braukt, jo studijas tiek īstenotas tiem nesaprotamā valodā.

Secinājumu daļa

21. Pieteikuma iesniedzējs lūdz izvērtēt vairāku Augstskolu likuma normu atbilstību Satversmes 1. panta tvērumā ietilpstošajam un no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātajam tiesiskās paļāvības principam, kā arī Satversmes 105. un 112. pantam.

Ja ir apstrīdēta tiesību normas atbilstība vairākām Satversmes normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-18-01 23. punktu*).

No pieteikuma izriet, ka lietā ir divi pamatjautājumi – par privāto augstskolu tiesībām nodarboties ar uzņēmējdarbību un par augstākās izglītības studiju programmu īstenošanu svešvalodās privātajās augstākās izglītības iestādēs. Ņemot vērā lietas faktiskos apstākļus un Pieteikuma iesniedzēja izteiktos argumentus par apstrīdēto normu iespējamo neatbilstību Satversmei, efektīvākai lietas izskatīšanai Satversmes tiesa visupirms vērtēs to atbilstību Satversmes 105. pantam kopsakarā ar Satversmes 1. pantā ietvertu tiesiskās paļāvības principu, bet pēc tam – Satversmes 112. pantam.

I

22. Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka apstrīdētās normas aizskar privāto augstskolu tiesības uz īpašumu un tiesisko paļāvību, kas ietvertas Satversmes 1. un 105. pantā.

Satversmes 1. pants noteic, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 1. panta tvērumā ietilpst no

demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātais tiesiskās paļāvības princips, kas aizsargā vienīgi tādas tiesības, uz kuru īstenošanu personai varēja rasties likumīga, pamatota un saprātīga paļāvība, kas ir minētā vispārējā tiesību principa kodols. Savukārt valstij ir pienākums savā darbībā šo principu ievērot.

Tiesiskās paļāvības princips ir saistīts ar tiesiskās drošības principu un nodrošina tā pieprasīto stabilitāti, aizliedzot nekonekventu valsts rīcību. Šā principa pamatā ir tas, ka indivīds var paļauties uz to, ka valsts rīkojas tiesiski un konsekventi, savukārt valstij ir jāaizsargā tai dāvētā uzticēšanās. Tiesiskās paļāvības principa – viena no vispārējiem tiesību principiem – pastāvēšana ir saistīta ne tikai ar uzticēšanos valsts varai, bet arī ar tiesību normu adresātu rīcības brīvības īstenošanas iespējām. Tiesiskās paļāvības princips aizsargā personas reiz iegūtās tiesības, t. i., persona var paļauties uz to, ka tiesības, kas iegūtas saskaņā ar spēkā esošu tiesību aktu, noteiktā laika posmā tiks saglabātas un īstenotas. Tomēr tiesiskās paļāvības princips neizslēdz to, ka indivīda reiz iegūtās tiesības var tikt grozītas tiesiskā veidā. Proti, šis princips nedod pamatu paļauties uz to, ka reiz noteiktā tiesiskā situācija nekad nemainīsies. Būtiski ir arī tas, ka šādā gadījumā likumdevējs nosaka “saudzējošu” pārejas periodu (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr.2016-07-01 16.2. punktu*).

Izvērtējot kādas tiesību normas atbilstību no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātajiem vispārējiem tiesību principiem, kas ietilpst Satversmes 1. panta tvērumā, jāņem vērā tas, ka šo principu izpaušme dažādās tiesību jomās var atšķirties. Arī apstrīdētās normas raksturs, saikne ar citām Satversmes normām un vieta tiesību sistēmā ietekmē Satversmes tiesas īstenoto kontroli. Ja lietā apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan tiesiskās paļāvības principam, gan arī Satversmes 105. pantam, apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 1. pantam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 105. pantu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-25-01 4. punktu un 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 15. punktu*).

Izskatāmajā lietā tiesiskās paļāvības princips ir cieši saistīts ar iespējamo īpašuma tiesību ierobežojumu. Proti, privātās augstskolas esot paļāvušās uz to, ka likumdevējs ir paredzējis konkrētus noteikumus to īstenošanai komercdarbībai – augstākās izglītības pakalpojumu sniegšanai – un tās, ievērojot šos noteikumus, varēs šo darbību turpināt. Tādējādi, pārbaudot iespējamo personas īpašuma tiesību ierobežojumu, jāņem vērā arī tiesiskās paļāvības princips (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 16.2. punktu*).

Līdz ar to apstrīdēto normu atbilstība tiesiskās palāvības principam vērtējama kopsakarā ar Satversmes 105. pantu.

23. Pieteikumā norādīts, ka apstrīdētās normas pārkāpj privāto augstskolu tiesības uz īpašumu, kas ietvertas Satversmes 105. pantā.

Lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 105. pantam, jānoskaidro, vai apstrīdētā norma ierobežo attiecīgās personas pamattiesības, tostarp tas, kas izskatāmajā lietā uzskatāms par īpašuma tiesību objektu un vai apstrīdētā norma šādas tiesības ierobežo (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. decembra sprieduma lietā Nr. 2016-04-03 19. punktu*).

23.1. Satversmes 105. pants nosaka visaptverošu mantiska rakstura tiesību garantiju. Ar “tiesībām uz īpašumu” saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 17.1. punktu un 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 8.2.punktu*). Tas ietver īpašnieka tiesības izmantot viņam piederošo īpašumu tā, lai gūtu pēc iespējas lielāku ekonomisko labumu (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 12. novembra sprieduma lietā Nr. 2008-05-03 7. punktu*). Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesību uz īpašumu tvērumā ietilpst arī personas tiesības veikt komercdarbību uz licences pamata (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03 10.1. punktu*).

Atbilstoši Satversmes 89. pantam valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo par interpretācijas līdzekli, lai noteiktu pamattiesību un citu vispārējo tiesību principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietverto pamattiesību samazināšanas vai ierobežošanas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19. punktu*).

Savukārt Satversmes 68. pants noteic un Satversmes tiesa ir atzinusi, ka līdz ar līguma par Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai ratifikāciju Eiropas Savienības tiesības ir kļuvušas par neatņemamu Latvijas tiesību sistēmas sastāvdaļu. Tādējādi Latvijai, noskaidrojot nacionālo normatīvo aktu saturu un piemērojot tos, ir jāņem vērā demokrātiju stiprinošie Eiropas Savienības tiesību akti un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātā to interpretācija (*sk.*

Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 16.2. punktu).

Tādējādi arī Satversmes 105. panta interpretāciju ietekmē Eiropas Savienības tiesības un to piemērošanas prakse.

Pieteikuma iesniedzēja pārstāve Inese Nikuļceva tiesas sēdē norādīja, ka apstrīdētās normas pārkāpj Satversmes 105. pantā noteiktās tiesības, jo tās ir pretrunā Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantam (*sk. 2020. gada 23. aprīļa tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 3. sēj. 105. lp.*). Arī pieaicinātā persona Jūlija Jerņeva atzīmēja, ka no Eiropas Savienības tiesībām izriet pienākums interpretēt Satversmes normas kopsakarā ar pamattiesībām un pamatbrīvībām, kas noteiktas Eiropas Savienības tiesībās (*sk. 2020. gada 23. aprīļa tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 19. lp.*).

Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pants noteic ES dalībvalstu pilsoņu brīvību veikt uzņēmējdarbību. Pēc būtības uzņēmējdarbības brīvība paredz, ka Eiropas Savienības dalībvalsts uzņēmumiem ir tiesības darboties un piedāvāt savus pakalpojumus jebkurā citā Eiropas Savienības dalībvalstī. Uzņēmējdarbības jeb nodibinājuma brīvība aizliedz Eiropas Savienības dalībvalstīm likt nepamatotus šķēršļus citu dalībvalstu uzņēmumu komercdarbībai savā teritorijā (*sk.: Potaičuks A. Brīvība veikt uzņēmējdarbību. Grām.: Schewe C. (zin. red.). Eiropas Savienības tiesības. II daļa. Materiālās tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 258. lpp.*). Uzņēmējdarbības brīvība ir saistīta arī ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 16. pantā nostiprināto darījumdarbības brīvību. Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka šajā normā ietverta atsauce uz Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantu un tajā ietverto brīvību (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2014. gada 13. februāra sprieduma lietā C- 367/12 22. punktu*).

Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu aptver ikviena tiesības izmantot savu īpašumu, tostarp nodarbojoties ar uzsākto uzņēmējdarbību. Līdz ar to no saistībām, ko Latvija uzņēmusies līdz ar dalību Eiropas Savienībā, izriet, ka Satversmes 105. pants ir konkretizējams kopsakarā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantā ietverto uzņēmējdarbības brīvību. Tas darāms jo īpaši tādēļ, ka Latvija kopš iestāšanās Eiropas Savienībā ir kļuvusi par Eiropas Savienības vienotā iekšējā tirgus dalībnieci.

Tātad no saistībām, ko Latvija uzņēmusies līdz ar dalību Eiropas Savienībā, izriet tas, ka Satversmes 105. pants ir konkretizējams kopsakarā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantā ietverto uzņēmējdarbības brīvību.

23.2. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētās normas ierobežo privāto augstskolu tiesības veikt komercdarbību uz iegūtās licences pamata, jo aizliedzot sniegt augstākās izglītības pakalpojumus svešvalodā, kā arī ierobežojot tiesības uz jau veikto ieguldījumu pamata veidot jaunas studiju programmas svešvalodās. Apstrīdētajās normās ietvertie ierobežojumi attiecībā uz augstākās izglītības studiju programmu valodām pārkāpjot Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantā ietvertās tiesības uz uzņēmējdarbības brīvību un 56. pantā ietverto pakalpojumu sniegšanas brīvību, jo ierobežojot Eiropas Savienības dalībvalstu uzņēmumu iespējas sniegt augstākās izglītības pakalpojumus Latvijā, dibinot filiāles un sniedzot izglītības pakalpojumus svešvalodās. Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja pārstāve Inese Nikuļceva norādīja, ka šāds Eiropas Savienības tiesību ierobežojums neesot samērīgs (*sk. 2020. gada 23. aprīļa tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 3. sēj. 105.lp.*). Papildus tam apstrīdētās normas neparedzot pietiekami saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu vai kompensācijas mehānismu.

Tāpat Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētās normas ierobežo konkurenci privāto augstskolu pakalpojumu tirgū. Tādējādi tās pārkāpjot Līguma par Eiropas Savienības darbību 101. un 107. pantu. Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 1. punkts kopsakarā ar likuma “Par Rīgas Ekonomikas augstskolu” 19. pantu piešķirot šai privātajai augstskolai īpašas tiesības piedāvāt studiju programmas angļu valodā arī Latvijas valstspiederīgajiem studentiem.

Saeima atbildes rakstā norādījusi, ka apstrīdētās normas neierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības, jo šīs tiesības neparedzot tiesisko aizsardzību personu tiesībām gūt peļņu. Turklāt esot jāņem vērā, ka privātās augstskolas darbojas īpaši regulētā saimnieciskās darbības nozarē, kas ir pakārtota likumdevēja noteikto mērķu izpildei un tikai pēc tam var tikt saistīta ar peļņas gūšanu. Pat ja tiktu atzīts, ka apstrīdētās normas ierobežo Satversmes 105. pantā noteiktās tiesības, šāds ierobežojums esot samērīgs, jo privātās augstskolas joprojām varot īstenot Augstskolu likuma prasībām atbilstošas studiju programmas, piedāvāt neformālās izglītības kursus un sniegt pētniecības pakalpojumus. Turklāt Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punkts paredzot pietiekami ilgu pārejas periodu.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis Sandis Bērtaitis argumentēja, ka Eiropas Savienības tiesības neierobežojot dalībvalstu iespējas izglītības jomā pieņemt tādu normatīvo regulējumu, kāds nepieciešams nacionālo vērtību aizsardzībai. Tāpat Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā studiju programmām Eiropas Savienības

valodās esot paredzēts īpašs regulējums, tādējādi nenorobežojoties no Eiropas Savienības izglītības telpas (*sk. 2020. gada 23. aprīļa tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 3. sēj. 127. lp.*).

Vairākas pieaicinātās personas tiesas sēdē norādīja uz to, ka apstrīdētās normas, iespējams, ierobežo Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantā ietvertu uzņēmējdarbības brīvību. Piemēram, kā argumentēja Jūlija Jerņeva, Augstskolu likuma 56. pants veidojot ārvalstu uzņēmumiem grūti pārvaramu barjeru ienākšanai Latvijas augstākās izglītības tirgū. Arī Uģis Zeltiņš piekrita, ka apstrīdētajās normās ietvertais valodu lietošanas regulējums augstākajā izglītībā var tikt uzskatīts par šķērslī tiesībām veikt uzņēmējdarbību.

Satversmes tiesa secina, ka viedokļi par to, vai apstrīdētās normas ierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās privāto augstskolu tiesības uz īpašumu, ir atšķirīgi. Saskaņā ar Eiropas Savienības Tiesas judikatūru augstākās izglītības studiju programmu īstenošana par atlīdzību ietilpst uzņēmējdarbības brīvības piemērošanas jomā, ja vienas dalībvalsts pilsonis stabili un ilgstoši veic šo darbību citā dalībvalstī, izmantojot galveno vai pakārtoto uzņēmumu uzņēmējā dalībvalstī. Par šīs brīvības ierobežojumu Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. panta pirmās daļas izpratnē ir uzskatāmi jebkuri pasākumi, kas liedz, traucē vai padara mazāk pievilcīgu šīs brīvības izmantošanu (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2003. gada 13. novembra sprieduma lietā C- 153/02 39. un 41. punktu*). 2020. gada 5. martā Eiropas Savienības Tiesas ģenerālvokāte Juliana Kokote savos secinājumos vērtēja Ungārijas regulējumu, kas noteic, ka ārvalstu augstskolas, kuras vēlas veikt uzņēmējdarbību Ungārijā, to darīt drīkst tikai tad, ja augstskola sniedz augstākās izglītības pakalpojumu savā reģistrācijas valstī un starp Ungāriju un attiecīgo valsti ir noslēgts starpvalstu līgums. Lai gan Ungārijas valdība norādīja, ka šāds regulējums nepieciešams sabiedriskās kārtības aizsardzībai un augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšanai, ģenerālvokāte secināja, ka tas nav saderīgs ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantu kopsakarā ar 54. pantu (*sk. Eiropas Savienības Tiesas ģenerālvokātes Julianas Kokotes secinājumu lietā C-66/18 153.–161. punktu*).

23.3. Satversmes tiesa jau norādīja, ka, konkretizējot Satversmes 105. pantu, tai jāņem vērā Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantā ietvertā uzņēmējdarbības brīvība un tās piemērošanas prakse. Tā kā Eiropas Savienības Tiesa šobrīd izskata lietu, kas, lai gan nav identiska ar šo Satversmes tiesā izskatāmo lietu, tomēr ir saistīta ar tiesību jautājumiem, kuriem var būt būtiska nozīme, konkretizējot Satversmes 105. pantu šīs lietas kontekstā,

Satversmes tiesa uzskata, ka pastāv būtiski jautājumi, kurus nepieciešams noskaidrot izskatāmās lietas izspriešanai, tostarp arī jautājums par iespējamu pienākumu vērsties Eiropas Savienības Tiesā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu.

Izskatāmā lieta tiek izspriesta abstraktās konstitucionālās kontroles ietvaros, proti, tā ierosināta pēc divdesmit 13. Saeimas deputātu pieteikuma. Tomēr šajā lietā apstrīdētās normas jau ietekmē un arī turpmāk ietekmēs ievērojamu skaitu fizisko un juridisko personu. Vadoties pēc efektivitātes principa, tiesiskās noteiktības principa un pamattiesību aizsardzības prioritātes principa, Satversmes tiesa uzskata par nevēlamu tādu situāciju, ka jautājums par apstrīdēto normu atbilstību Satversmei netiktu vismaz daļēji atrisināts ilgāku laika posmu, kamēr Satversmes tiesa apsvērtu jautājumu par nepieciešamību vērsties Eiropas Savienības Tiesā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu, vai – gadījumā, ja tiktu pieņemts lēmums vērsties Eiropas Savienības Tiesā, – līdz brīdim, kad tiktu saņemtas Eiropas Savienības Tiesas atbildes uz uzdotajiem jautājumiem.

Satversmes tiesas likuma 22. panta sestā daļa paredz, ka nolūkā veicināt lietu vispusīgu un ātru iztiesāšanu pieļaujama vienas lietas sadalīšana divās vai vairākās lietās. Satversmes tiesa atzīst, ka attiecībā uz apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112. pantam lietā ir noskaidroti visi lietas izspriešanai būtiskie jautājumi, līdz ar to šajā daļā ir iespējams taisīt spriedumu. Tādējādi atbilstoši efektivitātes principam, tiesiskās noteiktības principam un pamattiesību aizsardzības prioritātes principam izskatāmās lietās ietvaros Satversmes tiesai būtu jānošķir apstrīdēto normu atbilstības izvērtēšana Satversmes 1. un 105. pantam.

Līdz ar to lieta Nr. 2019-12-01 sadalāma:

1) lietā “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam” un

2) lietā “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam”.

23.4. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes tiesas procesā ir piemērojams procesuālais princips – lietas izskatīšanas atsākšana pēc būtības, ja tas ir nepieciešams, lai vispusīgi un objektīvi izvērtētu visus faktiskos apstākļus un juridiskos argumentus, kas nepieciešami lietas izlemšanai pēc būtības (*sk.*

Satversmes tiesas 2013. gada 10. decembra lēmuma par lietas Nr. 2013-04-01 izskatīšanas atsākšanu 3.2. punktu).

Lai veicinātu sadalīto lietu vispusīgu un ātru iztiesāšanu, kā arī lemtu par jautājuma uzdošanu Eiropas Savienības Tiesai prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai, lietā “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam” jāatsāk tās izskatīšana pēc būtības. Savukārt lietā “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam” ir jātaisa spriedums.

II

24. Pieteikuma iesniedzējs lūdz Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112. pantam, norādot, ka šīs normas pārkāpj privāto izglītības iestāžu autonomiju, kā arī privāto augstskolu mācībspēku un studējošo akadēmisko brīvību.

Izskatāmajā lietā pausti pretrunīgi viedokļi par apstrīdēto normu saistību ar tiesībām uz izglītību. Pieteikuma iesniedzējs un Augstākās izglītības padome norāda, ka apstrīdētās normas ierobežo Satversmes 112. pantā ietvertās tiesības. Tiesībsargs norāda, ka apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 112. pantam jāskata kopsakarā ar to atbilstību Satversmes 113. pantam. Savukārt Saeima un lietā pieaicinātās personas Tieslietu ministrija un Ārlietu ministrija pauž viedokli, ka apstrīdētās normas tieši neskar Satversmes 112. pantā ietverto tiesību uz izglītību īstenošanu. Lai izvērtētu, vai apstrīdētās normas aizskar Satversmes 112. pantā noteiktās tiesības, nepieciešams noskaidrot minētā panta pirmajā teikumā ietverto tiesību apjomu un saturu.

24.1. Satversmes 112. pants noteic: “Ikvienam ir tiesības uz izglītību. Valsts nodrošina iespēju bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību. Pamatizglītība ir obligāta.” Atšķirībā no Satversmes 112. panta otrā teikuma, kas attiecināms uz pamatizglītību un vidējo izglītību, šā panta pirmais teikums nosaka tiesības iegūt izglītību šo tiesību plašākajā izpratnē un ir attiecināms uz visu pakāpju un veidu izglītības programmām (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 6. maija sprieduma lietā Nr. 2010-57-03 11.1. punktu*).

Satversmes tiesa jau atzinusi, ka pienācīgs izglītības un zinātnes līmenis ir neatņemams katras valsts sekmīgas attīstības priekšnoteikums (*sk. Satversmes*

tiesas 2003. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2002-21-01 secinājumu daļas 3.2. punktu). Valsts apmaksāta pamatizglītība un vidējā izglītība, ko ietver Satversmes 112. panta otrais teikums, ir pamatlīdzeklis tiesību uz izglītību nodrošināšanai. Lai sekmētu uz zināšanām balstītas sabiedrības ilgtspējīgu attīstību, atbilstoši Satversmes 112. panta pirmajam teikumam valsts var izveidot arī citas, augstākas izglītības pakāpes. Likumdevējs ir izveidojis sistēmu, kas rada personai iespējas iegūt augstāko izglītību. Studijas šādās augstākās izglītības programmās ietilpst Satversmes 112. panta pirmā teikuma tvērumā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 2018-23-03 11.1. un 11.2. punktu*).

24.2. Noskaidrojot Satversmē ietverto cilvēktiesību normu saturu, ir jāievēro Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Satversmes 112. pants ir konkretizējams un piemērojams kopsakarā ar Konvencijas Pirmā protokola 2. pantu, kura pirmais teikums nosaka: “Nevienam cilvēkam nedrīkst liegt tiesības uz izglītību” (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20. punktu*). Tādējādi attiecībā uz Satversmes 112. panta saturu Satversmes tiesa ņem vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru Konvencijas Pirmā protokola 2. panta piemērošanā. Savukārt, piemērojot Satversmes 112. pantu, jāņem vērā Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 13. pants, kas aizsargā tiesības uz izglītību.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka Konvencijas Pirmā protokola 2. pants attiecas uz pamata un vidējo izglītību, un atzinusi, ka augstākā izglītība ir būtiska zināšanu iegūšanai un pilnveidošanai. Tā ir svarīga kultūras un zinātnes vērtība gan personai, gan sabiedrībai, un līdz ar to Konvencijas Pirmā protokola 2. pants attiecas uz jebkuru valsts izveidotu augstākās izglītības iestādi (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 10. novembra sprieduma lietā “Leyla Şahin v. Turkey”, pieteikums Nr. 44774/98, 134.–142. punktu*).

Arī Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 13. pantā ir atzītas katra cilvēka tiesības uz izglītību, un šā panta otrajā daļā minētas tiesības uz pieeju augstākajai izglītībai. Tādējādi tiesības uz augstāko izglītību atzīstamas par vienu no tiesību uz izglītību aspektiem.

24.3. Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka akadēmiskā brīvība un augstskolu autonomija ir ietvertas Satversmes 112. pantā.

Argumenti par mācībspēku akadēmisko brīvību Satversmes tiesas judikatūrā vērtēti Satversmes 113. panta ietvarā. Satversmes tiesa jau iepriekš ir

norādījusi, ka, izvirzot prasības akadēmiskā personāla darbībai, piemēram, nosakot terminētus darba līgumus, citstarp jāievēro arī Satversmes 113. pantā noteiktās tiesības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-15-01 11.3. punktu*).

Lielaļā Universitāšu hartā uzsvērts, ka izglītība un pētniecība universitātēs ir nesaraucjami saistītas un ka pētniecība nevar tikt nošķirta no docēšanas (*sk.: Lielā Universitāšu harta, 1988*). Eiropas Padomes Ministru komiteja skaidrojusi, ka zināšanu pilnveidošanai nepieciešama cieša izglītības un pētniecības koordinācija (*sk.: Recommendation No. R(2000)8 of the Committee of Ministers to member states on the research mission of universities*).

Tāpat pieaicinātās personas Augstākās izglītības padomes pārstāvis Jānis Vētra un Uģis Gruntmanis tiesas sēdē norādīja, ka augstskolu darbība izglītības jomā nav nošķirama no to zinātniskās darbības. Pieaicinātā persona Edvīns Danovskis argumentēja, ka augstskolu autonomija un akadēmiskā brīvība saistāmas ne tikai ar tiesībām uz izglītību, bet arī ar zinātniskās jaunrades brīvību.

Satversmes tiesas judikatūrā ir nostiprināta atziņa, ka Satversme ir vienots veselums un tajā ietvertās normas tulkojamas sistēmiski (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra sprieduma lietā Nr. 2002-04-03 secinājumu daļas 2. punktu un 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 14. punktu*). Ņemot vērā Satversmes vienotības principu un Satversmes tiesas procesa principus, Satversmes tiesa var pārbaudīt apstrīdētā akta atbilstību arī tādām Satversmes normām, par atbilstību kurām lieta nav ierosināta (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2001. gada 19. decembra spriedumu lietā Nr. 2001-05-03, 2002. gada 22. oktobra spriedumu lietā Nr. 2002-04-03 un 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 14. punktu*).

Augstākā izglītība harmoniski apvieno gan izglītības procesu, gan zinātnisko darbību un pētniecību. Šie augstākās izglītības aspekti nav šķirami. Tādēļ, ņemot vērā augstākās izglītības ciešo saistību ar zinātniskās, mākslinieciskās un citas jaunrades brīvību, izskatāmajā lietā papildus apstrīdēto normu atbilstībai Satversmes 112. pantam nepieciešams izvērtēt to atbilstību arī Satversmes 113. pantam.

Tāpēc Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112. pantam kopsakarā ar Satversmes 113. pantu.

25. Lai noskaidrotu, vai apstrīdētās normas ierobežo augstskolu autonomiju un akadēmisko brīvību, Satversmes tiesai sākotnēji jānoskaidro šo jēdzienu saturs.

25.1. Pasaules pieredze rāda, ka ikvienas mūsdienu sabiedrības attīstības priekšnoteikums ir tāda izglītības sistēma, kurā ietverta augstākās izglītības pakāpe. Tieši šajā pakāpē, ņemot vērā zinātniskās jaunrades nozīmi augstākās izglītības nodrošināšanā, tiek radītas jaunas idejas un nodotas uzkrātās zinātniskās atziņas, kas veicina sabiedrības labklājību un ilgtspējīgu attīstību. Zinātniskos pamatos balstītā augstākā izglītība nodrošina brīvas un radošas diskusijas, kas nepieciešamas demokrātisku debašu stiprināšanai, viedokļu daudzveidības akceptēšanai, kā arī nozīmīgu pētījumu veikšanai.

Tieši tādēļ, kā norādījusi arī Sociālo, ekonomikas un kultūras tiesību komiteja, tiesības uz izglītību, jo īpaši augstāko izglītību, nav iespējams īstenot bez mācībspēku un studējošo akadēmiskās brīvības un izglītības iestāžu autonomijas (sk. *UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No.13: The Right to Education (Art.13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10, para 38*). Arī Eiropas Parlaments atzīmējis, ka tiesības uz izglītību var tikt baudītas tikai tādā vidē, kur valda akadēmiskā brīvība, kas sniedz iespēju īstenot uz zināšanām balstītas debates (sk.: *Eiropas Parlamenta 2018. gada 29. novembra ieteikums Padomei, Komisijai un Komisijas priekšsēdētāja vietnieci/Savienības augstajai pārstāvei ārlietās un drošības politikas jautājumos (2018/2117(INI)) par akadēmiskās brīvības aizsardzību ES ārējā darbībā*). Tādēļ atzīts, ka valsts pienākums ir respektēt un aizsargāt akadēmisko brīvību, kā arī veicināt tās īstenošanu (sk.: *Vrieling J., Lemmens P., Parmentier S., LERU Working Group on Human Rights. Academic Freedom as a Fundamental Right. Pieejams: <https://www.sciencedirect.com/>*).

Satversmes tiesa jau iepriekš norādījusi, ka valstij, izstrādājot regulējumu, kas skar augstskolu mācībspēku profesionālās darbības aspektus, ir pienākums gan ievērot un aizsargāt, gan arī nodrošināt attiecīgo personu tiesības uz zinātnisko, māksliniecisko un citādu jaunrades brīvību (sal. sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-15-01 11.3. punktu*). Arī Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 13. pantā noteikts, ka pētījumu veikšana humanitārajās un eksaktajās zinātnēs ir brīva, proti, tiek respektēta pētnieka akadēmiskā brīvība.

1988. gada septembrī pieņemtās Limas deklarācijas par akadēmisko brīvību un augstākās izglītības iestāžu autonomiju 1. pantā skaidrots, ka akadēmiskā brīvība ir personas brīvība individuāli vai kopīgi ar citiem iegūt, pilnveidot un nodot zināšanas, veicot pētniecību, studējot, piedaloties diskusijās, dokumentējot, veicot izstrādi, īstenojot jaunradi, mācot, lasot lekcijas un rakstot. Šādas tiesības ir visām personām, kas māca, studē, veic pētījumus un strādā kādā augstākās izglītības iestādē (sk.: *World University Service, The Lima Declaration on Academic Freedom and Autonomy of Institutions of Higher Education, 1988*).

Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (turpmāk – UNESCO) rekomendācijā par augstākās izglītības iestāžu mācībspēku statusu norādīts, ka akadēmiskā brīvība ietver brīvību veikt pasniedzēja darbu un piedalīties diskusijās, nepakļaujoties noteiktu doktrīnu spiedienam, brīvību veikt pētījumus, izplatīt un publicēt tajos gūtos rezultātus, brīvību paust savu viedokli par iestādi vai sistēmu, kurā viņi strādā, brīvību no institucionālās cenzūras, kā arī brīvību piedalīties profesionālajās vai reprezentējošās akadēmiskajās organizācijās. Iespēja brīvi dalīties ar atklājumiem, hipotēzēm un viedokļiem ir nepieciešama, lai nodrošinātu kvalitatīvu augstāko izglītību un zināšanu un pētījumu objektivitāti un precizitāti (sk.: *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation, Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel, 1997*).

Akadēmiskā brīvība saistāma ar augstskolu mācībspēku tiesībām brīvi, gan individuāli, gan kolektīvi veikt pētījumus tos interesējošās jomās, izplatīt šo pētījumu rezultātus un citas zināšanas, apmainīties ar idejām un paust savus viedokļus, citstarp studiju procesa ietvaros, piemēram, vadot nodarbības un zinātniski pētnieciskos darbus.

Tāpat akadēmiskā brīvība aptver studējošo tiesības nodarboties ar zinātnisko jaunradi un izvēlēties studiju virzienu un programmu valsts izveidotās izglītības sistēmas ietvaros. Akadēmiskā brīvība prasa, lai zinātne un izglītība būtu pasargāta no cenzūras, ļaujot studējošajiem un augstskolu mācībspēkiem izmantot savu izteiksmes brīvību akadēmiskā darba kontekstā.

Tādējādi secināms, ka akadēmiskā brīvība ir viens no tiesību uz izglītību un zinātniskās jaunrades brīvības aspektiem. Augstākā izglītība var tikt raksturota kā “tilts” starp izglītību un zinātnisko pētniecību. Šajā kontekstā personas tiesības uz zinātnisko, māksliniecisko un citādu jaunrades brīvību aizsargā Satversmes 113. pants, savukārt tiesības uz izglītību – Satversmes 112. pants (sk. *Satversmes*

tiesas 2019. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 2018-23-03 11.2. punktu). Tātad akadēmiskā brīvība ir ietverta gan Satversmes 112., gan 113. pantā.

25.2. Lai veiksmīgi īstenotos akadēmiskās brīvības kolektīvie aspekti, nepieciešamas augstskolas. Augstskolas uzskatāmas ne tikai par izglītības iestādēm, kas sagatavo darbam dažādu jomu speciālistus, bet arī par akadēmiskās izglītības un zinātnes centriem. Sasaistot pedagoģisko darbu ar pētniecību, augstskolas apvieno studējošos, mācībspēkus un pētniekus. Lai tiktu aizsargāta studējošo un akadēmiskā personāla akadēmiskā brīvība, augstskolām nepieciešama autonomija (sk.: *UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No.13: The Right to Education (Art.13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10, para 40*). Kā uzsvērts Lielajā Universitāšu hartā, lai spētu atbilst apkārtējās pasaules vajadzībām, zinātnei un izglītībai universitātēs ir jābūt morāli un intelektuāli neatkarīgai no politiskās varas (sk.: *Lielā Universitāšu harta. Fundamentālie principi*). Tāpat universitāšu autonomija nodrošina augstākās izglītības un zinātnes sistēmu nepārtrauktu piemērošanos mainīgajām vajadzībām, sabiedrības prasībām un jaunākajiem zinātnes sasniegumiem (sk.: *Boloņas deklarācija. Eiropas augstākās izglītības telpa. 19.06.1999.*).

Augstskolas savas autonomijas ietvaros, ciktāl tas nepieciešams to mācībspēku un studējošo akadēmiskās brīvības nodrošināšanai un ir saskaņā ar tiesiskas demokrātiskas valsts principiem un Satversmi, var pieņemt no ārējā spiediena brīvus lēmumus akadēmiskās brīvības nodrošināšanai.

Arī saskaņā ar UNESCO viedokli augstākās izglītības iestāžu autonomija ir šo iestāžu – gan valsts, gan privāto augstskolu – brīvība pieņemt lēmumus par to akadēmisko darbu, standartiem un citiem saistītajiem jautājumiem (sk.: *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation, Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel, 1997, p. 17*). Augstskolu autonomija aptver arī autonomiju citos augstskolas pārvaldības aspektos, piemēram, mācībspēku piesaistē (sk.: *Matei L., Iwinska J. University Autonomy-A Practical Handbook. Budapest: Central European University. Higher Education Observatory, 2014, p. 27*). Eiropas Universitāšu asociācija norādījusi, ka augstākās izglītības iestāžu autonomija ietver augstākās izglītības iestādes tiesības veidot savu institucionālo stratēģiju, nosakot savus mērķus un misiju, kā arī to sasniegšanas un īstenošanas veidus, tostarp studiju programmu īstenošanas valodas izvēli (sk.: *European University association, Lisbon*

Declaration, 2010, p. 26; Estermann T., Nokkala T. University Autonomy in Europe I: Explanatory study. Brussels: European University association, p. 32).

Satversmes tiesa secina, ka brīvība – viena no Satversmē ietvertajām vērtībām – ir pamats akadēmiskajai brīvībai un tās īstenošanai nepieciešamajai augstskolu autonomijai. Augstskolu autonomija ietver citstarp augstskolu tiesības pieņemt lēmumus par to akadēmisko darbību un stratēģiju. Augstskolu autonomija nav skatāma atrauti no akadēmiskās brīvības. Tādēļ arī augstskolu autonomijas ietvaros augstskolām ir jānodrošina to studentu un akadēmiskā personāla akadēmiskā brīvība.

Tomēr akadēmiskās brīvības nodrošināšanai nepieciešamā augstskolu autonomija, tāpat kā citas Satversmes 112. un 113. pantā ietvertās tiesības, nav absolūta. Šo tiesību ierobežošana var būt nepieciešama, lai aizsargātu citas Satversmē un Latvijai saistošajos starptautisko tiesību dokumentos ietvertās pamattiesības.

26. Pieteikumā sniegtais juridiskais pamatojums attiecas uz privātajām augstskolām, to mācībspēkiem un studējošajiem. Arī Saeima atbildes rakstā un pieaicinātās personas sniegtās viedokļus par apstrīdēto normu atbilstību Satversmei, ciktāl tās attiecināmas uz privāto augstskolu darbību un ar to saistītajām personām.

Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi: ja apstrīdētā norma attiecas uz plašu atšķirīgu situāciju kopumu, tad nepieciešams precizēt, ciktāl tā šo normu izvērtēs (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 28. maija sprieduma lietā Nr. 2008-47-01 6. punktu un 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 13. punktu*).

Arī izskatāmajā lietā nepieciešams precizēt, attiecībā uz kurām personām izvērtējama apstrīdēto normu atbilstība Satversmei. Pieteikuma iesniedzējs un vairākas lietā pieaicinātās personas, piemēram, Augstākās izglītības padome un Privāto augstskolu asociācija, norāda, ka augstskolām būtu jādod brīvība izvēlēties studiju programmu īstenošanas valodu. Savukārt Saeima, kā arī pieaicinātās personas Izglītības un zinātnes ministrija, Kārlis Šadurskis un Ina Druvieta norāda, ka valstij ir jāregulē valodu izmantojums augstākajā izglītībā. Tomēr visas lietā pieaicinātās personas piekrīt tam, ka privāto un valsts augstskolu darbības regulējumam jābūt vienādam.

Satversmes tiesa atzīmē, ka augstskolu autonomija un akadēmiskā brīvība attiecināma kā uz valsts, tā arī uz privātajām augstskolām. Tomēr, ņemot vērā

pieteikumā sniegtos argumentus un citus lietas materiālus, Satversmes tiesa vērtēs apstrīdēto normu atbilstību privāto augstskolu mācībspēku un studējošo, kā arī privāto augstskolu Satversmē ietvertajām tiesībām.

27. Augstskolu likuma 5. pants noteic augstskolu uzdevumus. Ar 2018. gada 21. jūnija grozījumiem Augstskolu likumā tie papildināti ar jaunu uzdevumu – izkopt un attīstīt valsts valodu.

Satversmes 112. panta pirmais teikums ietver tiesības pilnvērtīgi izmantot visas iespējas, ko sniedz izglītības sistēma, tostarp augstākā izglītība. Attiecīgi tas nozīmē, ka valstij ir pienākums izveidot ikvienam izglītojamam pieejamu izglītības sistēmu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20. punktu*). Ņemot vērā augstākās izglītības nozīmi sabiedrības ilgtspējā un nacionālās zinātnes attīstībā, valstij, ievērojot augstākās izglītības iestāžu autonomiju un akadēmisko brīvību, ir pienākums izveidot tādu augstākās izglītības sistēmu, kas nodrošina šo izglītības iestāžu darbību visas sabiedrības interesēs.

Kā norādīts iepriekš, augstskolu autonomija un akadēmiskā brīvība nepieciešama tādēļ, lai sabiedrība varētu gūt labumu no augstskolu un to mācībspēku akadēmiskās darbības. Augstskolu likuma 5. panta ceturtā daļa uzliek augstskolām pienākumu organizēt savu darbu sabiedrības interesēs. Tāpat kā augstskolu uzdevumi, kas Augstskolu likuma 5. panta pirmajā daļā bija ietverti pirms 2018. gada 21. jūnija grozījumiem Augstskolu likumā, – izkopt un attīstīt mākslu un zinātni –, arī uzdevums izkopt un attīstīt valsts valodu uzsver to, ka augstskolas darbojas sabiedrības interesēs.

Satversmes 4. pants noteic, ka valsts valoda Latvijā ir latviešu valoda. No valsts valodas konstitucionālā statusa izriet valsts valodas funkcija būt par sabiedrības kopējo saziņas un demokrātiskās līdzdalības valodu. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka ikvienai personai, kura pastāvīgi dzīvo Latvijā, ir jāprot šīs valsts valoda. Sabiedrības locekļi, kas izprot un ciena vērtības, uz kurām balstīta Satversme, ir demokrātiskas tiesiskas valsts pastāvēšanas priekšnoteikums (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*). Tādējādi valstij ir pozitīvs pienākums veicināt valsts valodas lietojumu ikvienā izglītības pakāpē. Valsts valodas izkopšana un attīstīšana ir viens no uzdevumiem, kas izriet no augstskolu vispārīgā pienākuma darboties sabiedrības interesēs.

Augstskolu autonomija un no tās izrietošās tiesības pieņemt lēmumus par savu akadēmisko darbību, tāpat kā valsts pienākumi nodrošināt pilnvērtīgu augstāko izglītību un veicināt valsts valodas izmantošanu, ir vērstas uz sabiedrības interešu veicināšanu un aizsardzību. Tātad gan augstskolu autonomija un akadēmiskā brīvība, gan Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas vārdi “un valsts valodu” ir vērsti uz sabiedrības interešu aizsardzību.

Tādējādi Satversmes tiesa secina, ka ar Augstskolu likuma 5. pantā noteikto pienākumu izkopt un attīstīt valsts valodu likumdevējs ir konkretizējis valsts pozitīvo pienākumu radīt tādu augstākās izglītības regulējumu, kas nodrošina augstskolu darbību sabiedrības interesēs. Turklāt jāņem vērā, ka apstrīdētā norma dod augstskolām plašu rīcības brīvību šā uzdevuma izpildē.

Līdz ar to Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešais teikums atbilst Satversmes 112. pantam kopsakarā ar Satversmes 113. pantu.

28. Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa noteic, ka visas augstskolas, tostarp privātās augstskolas, studiju programmas īsteno valsts valodā. Svešvalodu lietošana studiju programmu īstenošanā iespējama tikai minētajā normā paredzētajos gadījumos. Eiropas Savienības oficiālajās valodās augstskolas var īstenot studiju programmas, kuras ārvalstu studējošie apgūst Latvijā, studiju programmas, kuras īsteno Eiropas Savienības programmu un starpvalstu līgumos paredzētās sadarbības ietvaros (*sk. Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 1. punktu*), kopīgās studiju programmas (*sk. Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 4. punktu*) un studiju programmas valodu un kultūras studijās (*sk. Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 3. punktu*). Tāpat Eiropas Savienības oficiālajās valodās var īstenot ne vairāk par vienu piekto daļu no jebkuras studiju programmas kredītpunktu apjoma (*sk. Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 2. punktu*). Valodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, atļauts īstenot tikai studiju programmas valodu un kultūras studijās (*sk. Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 3. punktu*). Citos gadījumos svešvalodu izmantošana studiju procesā nav atļauta.

28.1. Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāve Dace Jansone tiesas sēdē norādīja, ka, interpretējot Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 1. punktu kopsakarā ar Augstskolu likuma 45. panta otro daļu, studiju programmās, kuras ārvalstu studējošie apgūst Latvijā, drīkst uzņemt arī Latvijas valstspiederīgos studējošos. Vairākas pieaicinātās personas, tostarp Augstākās izglītības padomes pārstāvis Jānis Vētra un Privāto augstskolu asociācijas pārstāve Irina Cvetkova,

apšaubīja šādu interpretācijas rezultātu. Tieslietu ministrijas pārstāve Iveta Brīnuma un pieaicinātā persona Kārlis Šadurskis norādīja, ka, lai gan Izglītības un zinātnes ministrija šīs normas šādā veidā interpretējot, tomēr neesot uzskatāms, ka šāda interpretācija skaidri izrietētu no Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 1. punkta.

Saskaņā ar Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 1. punktu Eiropas Savienības valodās var īstenot studiju programmas, kuras ārvalstu studējošie apgūst Latvijā, kā arī studiju programmas, kuras īsteno Eiropas Savienības programmu un starpvalstu līgumos paredzētās sadarbības ietvaros. Satversmes tiesa ir norādījusi: lai noteiktu apstrīdēto normu atbilstību Satversmei, nepieciešams noskaidrot šo normu un ar to cieši saistīto normu mērķus un patieso jēgu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 2. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-16-01 9. punktu*). Atbilstoši tiesiskas valsts principam tiesību piemērotājs ir padots likumam un tiesībām, tāpēc tas drīkst savus secinājumus balstīt tikai uz juridiskiem, bet ne tiesībpolitiskiem argumentiem. Proti, tiesību piemērotājam konkrētais tiesiskais strīds ir jāizlemj, balstoties uz tiesību (juridiskajiem) argumentiem, tos atdalot no tiesībpolitiskiem argumentiem. Juridiskā argumentācija visupirms balstās uz juridisko metožu izmantošanu, tostarp tiesību normu interpretāciju (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 20. janvāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2008-08-0306 12. punktu*). Izskatāmajā lietā, izmantojot visas tiesību normu interpretācijas metodes, Satversmes tiesa negūst apstiprinājumu tam, ka Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 1. punkta tekstu būtu iespējams interpretēt tādējādi, ka studiju programmās, kuras ārvalstu studējošie apgūst Latvijā, drīkst uzņemt Latvijas valstspiederīgos studējošos. Līdz ar to studiju programmās, kurās tiek uzņemti Latvijas valstspiederīgie, svešvalodas drīkst izmantot tikai Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 2., 3. un 4. punktā minētajos gadījumos, kā arī vienā no šā panta trešās daļas 1. punktā minētajiem gadījumiem – īstenojot studiju programmas Eiropas Savienības programmu un starpvalstu līgumos paredzētās sadarbības ietvaros.

28.2. Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ir savstarpēji saistītas tiesību normas. Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa kopš 2018. gada 21. jūnija grozījumu Augstskolu likumā stāšanās spēkā regulē privāto augstākās izglītības iestāžu iespējas izmantot svešvalodas studiju procesā. Pārejas noteikumu 49. punktā noteikts pārejas periods šā regulējuma ieviešanai. Līdz ar to Satversmes tiesa, vērtējot Augstskolu likuma 56. panta trešās

daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Satversmes 112. pantam kopsakarā ar Satversmes 113. pantu, šīs apstrīdētās normas aplūkos kā vienotu regulējumu.

29. Pieteikuma iesniedzējs norādījis uz to, ka tiek ierobežotas vairāku subjektu – privāto augstskolu mācībspēku, studējošo un arī pašu privāto augstskolu – tiesības, kas noteiktas Satversmē. Satversmes tiesa atsevišķi izvērtēs katru no iespējamiem tiesību ierobežojumiem attiecībā uz katru no minētajiem subjektiem.

29.1. Pieteikumā norādīts, ka apstrīdētās normas ierobežo mācībspēku akadēmisko brīvību izmantot svešvalodas studiju kursu docēšanai.

Kā norādīts iepriekš, augstākā izglītība aptver gan izglītības, gan zinātnes jomu. Valstij, izvirzot prasības attiecībā uz augstskolu mācībspēku profesionālo darbību, ir pienākums gan ievērot un aizsargāt, gan arī nodrošināt attiecīgo personu tiesības uz zinātnisko, māksliniecisko un citādu jaunrades brīvību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-15-01 11.3. punktu*). Šāds pienākums izriet gan no Satversmes 112. panta, kas ietver tiesības uz izglītību, gan arī no Satversmes 113. panta, kas ietver zinātniskās jaunrades brīvību.

Tādējādi akadēmiskā brīvība saistāma ar augstskolu mācībspēku tiesībām brīvi veikt pētījumus tos interesējošās jomās, izplatīt šo pētījumu rezultātus un citas zināšanas, apmainīties ar idejām un paust savus viedokļus. Turklāt pedagoģiskais darbs nav nošķirams no zinātniskās pētniecības.

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa regulē studiju programmu īstenošanas valodu izglītības iestādēs, kuras izsniedz valsts atzītus augstākās izglītības diplomus. Šī norma neierobežo augstskolu mācībspēku un citu personu iespējas veikt pētījumus vai apmainīties ar idejām svešvalodās, taču ietekmē augstskolu akadēmiskā personāla iespējas iesaistīties studiju programmu īstenošanā svešvalodās. Eiropas Savienības valodās studiju programmas var tikt īstenotas tikai Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 1.–4. punktā minētajos gadījumos, savukārt citās svešvalodās – tikai šā panta trešās daļas 3. punktā minētajos gadījumos. Tādējādi Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas noteikumi ļauj mācībspēkiem veidot kopīgas studiju programmas valodās, kas nav Eiropas Savienības valodas, tikai valodu un kultūras studiju virzienos. Tādējādi šī norma ierobežo privāto augstskolu mācībspēku iespējas sadarboties ar ārvalstu kolēģiem studiju kursu un programmu īstenošanā.

Līdz ar to Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ierobežo privāto augstskolu mācībspēku akadēmisko brīvību izstrādāt un docēt studiju kursus svešvalodās privātajās augstskolās Latvijā.

29.2. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētās normas ierobežo studējošo tiesības izvēlēties tādas studiju programmas, kas tiktu īstenotas svešvalodās, un līdz ar to ierobežojot studējošo akadēmisko brīvību.

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa noteic, ka augstskolas var īstenot studiju programmas Eiropas Savienības valodās tikai gadījumā, ja tās ir studiju programmas, kuras ārvalstu studējošie apgūst Latvijā, kuras īsteno Eiropas Savienības programmu un starpvalstu līgumos paredzētās sadarbības ietvaros, kurās svešvalodu izmantošana nepieciešama studiju programmas mērķu sasniegšanai valodu un kultūras zinātņu studijās vai kuras tiek īstenotas kā kopīgās studiju programmas. Citās svešvalodās augstskolas drīkst īstenot studiju programmas tikai tad, ja svešvalodu izmantošana nepieciešama studiju programmas mērķu sasniegšanai valodu un kultūras zinātņu studijās. Studējošie pēc apstrīdēto normu spēkā stāšanās var izvēlēties studēt tikai tādās studiju programmās, kas atbilst šim regulējumam. Tādējādi apstrīdētās normas ietekmē studējošo iespējas izvēlēties svešvalodās īstenojamās studiju programmas, pēc kuru pabeigšanas augstskolas izsniedz valsts atzītu diplomu par augstākās izglītības iegūšanu.

Tomēr Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa neierobežo iespējas saņemt citus izglītības pakalpojumus, piemēram, kursus vai apmācību, svešvalodās. Līdz ar to Satversmes tiesai jānoskaidro, vai no tiesībām uz izglītību un no zinātniskās jaunrades brīvības izriet valsts pienākums nodrošināt iespēju iegūt augstākās izglītības diplomu par svešvalodā īstenojamās studiju programmas sekmīgu apguvi.

Tiesības uz izglītību pēc savas dabas ir tādas tiesības, kuras valstij ir jāregulē (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1968. gada 23. jūlija sprieduma lietā “Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium” v. Belgium”, pieteikumi Nr. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 un 2126/64, I B daļas 5. punktu*). Proti, valstij ir jānosaka tāds izglītības tiesiskais regulējums, kas ļauj sasniegt visus tās mērķus atbilstoši konkrētai izglītības pakāpei un veidam (*sk. Izglītības likuma 1. panta 27. punktu*).

Aplūkojot normas, kas regulē valsts valodas izmantošanu vispārējās izglītības pakāpē, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 112. pantā noteiktās tiesības uz izglītību neietver ne izglītojamo, ne viņu vecāku tiesības izvēlēties, kādā valodā izglītības iestādēs izglītība tiks iegūta, ja tas ir pretrunā ar valsts

izveidotās izglītības sistēmas vienotības principu, kā arī nesekmē tādu pieeju valsts izglītības sistēmai, kas ļautu sasniegt izglītības mērķus attiecībā uz ikvienu izglītojamo. Satversmes 112. pants neparedz arī valsts pienākumu garantēt, ka tās izveidotās izglītības sistēmas ietvaros pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē līdztekus valsts valodai tiek nodrošināta iespēja iegūt izglītību arī citā valodā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.5. punktu*). Šīs atziņas piemērojamas arī attiecībā uz augstāko izglītību.

Tādējādi no Satversmes 112. un 113. panta neizriet arī tiesības prasīt sev vēlamā svešvalodā īstenojamu studiju programmu akreditāciju un iegūt valsts atzītu augstākās izglītības diplomu par sekmīgu šādas studiju programmas apguvi.

29.3. Kaut arī studējošajiem nav tiesību prasīt, lai valsts izdod augstākās izglītības diplomu par svešvalodās apgūtām studiju programmām, ir jāpārbauda, vai Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa kopsakarā ar pārejas noteikumu 49. punktu neierobežo to studējošo tiesības, kuri jau uzņemti augstskolās pirms apstrīdēto normu spēkā stāšanās izveidotajās svešvalodā īstenojamās studiju programmās.

Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punkts noteic, ka studējošie, kas uzņemti studiju programmās, kuras pēc 2018. gada 21. jūnija grozījumiem Augstskolu likumā neatbilst šā likuma 56. panta trešajai daļai, ir tiesības turpināt šo studiju programmu apguvi attiecīgajā valodā līdz 2022. gada 31. decembrim. Studijas šādās programmās drīkst uzsākt līdz 2019. gada 1. janvārim. Tas nozīmē, ka studējošajiem, kas studijas uzsākuši līdz 2018. gada 21. jūnijam, ir atvēlēti aptuveni četri gadi un seši mēneši, bet studējošajiem, kas studijas uzsākuši līdz 2019. gada 1. janvārim, – četri gadi attiecīgās studiju programmas apguvei.

Augstskolu likuma 57. panta pirmā daļa noteic, ka bakalaura studiju programmas pilna laika studiju ilgums ir trīs līdz četri gadi, savukārt maģistra programmas pilna laika studiju ilgums – viens vai divi gadi. Augstskolu likuma 50. pants noteic studējošo tiesības noteiktā kārtībā pārtraukt un atsākt studijas. Studiju pārtraukuma piešķiršanas kārtību, kā arī minimālo un maksimālo ilgumu nosaka augstskola. Tātad, ja studējošais izmanto savas tiesības pārtraukt studijas, Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta dēļ var rasties tāda situācija, ka viņš nevar saņemt augstākās izglītības diplomu.

Akadēmiskā brīvība aptver studējošo tiesības izvēlēties studiju virzienu un programmu valsts izglītības sistēmas ietvaros. Augstskolu likums paredz studējošajiem tiesības pārtraukt un atsākt studijas, tādējādi šīs tiesības arī ietilpst akadēmiskajā brīvībā. Izvēloties studiju programmu, studējošie varēja paļauties

uz to, ka nepieciešamības gadījumā varēs studijas pārtraukt un vēlāk atkal atsākt. Akadēmisko brīvību nevarētu interpretēt tādējādi, ka studējošajam ir tiesības pārtraukt un pēc tam atsākt studijas neierobežoti daudz reižu vai uz neierobežotu laiku. Tāpat Satversmes tiesa norāda, ka likumdevējs var mainīt tiesisko regulējumu, īpaši tādēļ, lai nodrošinātu sava pozitīvā pienākuma izpildi attiecībā uz izglītības kvalitāti.

Tomēr Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa kopsakarā ar pārejas noteikumu 49. punktu rada tādu situāciju, ka atsevišķi studējošie, kas izmanto tiesības pārtraukt studijas, var neiegūt diplomu par augstāko izglītību, jo, beidzoties pārejas noteikumos paredzētajam termiņam, augstskola vairs nebūs tiesīga tādu izsniegt. Piemēram, studējošajam, kas 2018. gadā uzsācis studijas Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas noteikumiem neatbilstošā bakalaura līmeņa studiju programmā, kuras īstenošanas ilgums ir četri gadi, un šajā laikā nav izvēlējies pārtraukt studijas, diploms par augstāko izglītību būtu jāiegūst 2022. gadā. Savukārt tad, ja viņš izmantotu savas tiesības pārtraukt studijas uz vienu gadu, studiju laiks kļūtu garāks. Tas nozīmē, ka augstskola viņam diplomu varētu izsniegt tikai 2023. gadā, taču Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punkts noteic, ka privātās augstskolas studiju programmas, kas neatbilst šā likuma 56. panta trešās daļas prasībām, var īstenot līdz 2022. gada 31. decembrim. Tātad pēc šā termiņa privātās augstskolas vairs nevarēs turpināt studējošo izglītošanu šajās studiju programmās un izsniegt diplomus par to apguvi.

Tādējādi Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa kopsakarā ar pārejas noteikumu 49. punktu ierobežo to privātajās augstskolās studējošo akadēmisko brīvību, kuri līdz 2019. gada 1. janvārim uzsākuši studijas Augstskolu likuma 56. panta trešajai daļai neatbilstošās studiju programmās.

29.4. Kā norādīts iepriekš, augstskolu autonomija citstarp ir līdzeklis augstskolu mācībspēku un studējošo akadēmiskās brīvības nodrošināšanai. Tā nodrošina arī tiesības pieņemt ar augstskolu akadēmisko darbību saistītus lēmumus.

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa ierobežo augstskolu tiesības pieņemt lēmumus par to akadēmisko darbību un stratēģiju. Šī apstrīdētā norma ietver noteikumus par svešvalodās īstenojamu studiju programmu izveidi. Ar šiem noteikumiem tiek ierobežota privāto augstskolu brīvība veidot svešvalodās īstenojamās studiju programmas, jo to iespējams darīt tikai noteiktos gadījumos, piemēram, veidojot studiju programmas kopīgi ar kādu citu augstskolu. Tāpat Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa ierobežo privāto augstskolu un to

mācībspēku iespējas autonomi veidot savu institucionālo stratēģiju, pieņemt lēmumus par sadarbību ar citām augstskolām un izlemt citus ar sava darba organizāciju saistītus jautājumus. Svešvalodās, kas nav Eiropas Savienības valodas, iespējams īstenot tikai valodas un kultūras studiju programmas. Tādēļ privātajām augstskolām tas jāņem vērā, veidojot savu stratēģiju, tostarp lemjot par augstskolas mērķiem un mērķauditoriju. Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 1. un 4. punkts ļauj augstskolām veidot studiju programmas, sadarbojoties ar citām augstākās izglītības iestādēm. Taču šādas studiju programmas īstenojamas tikai Eiropas Savienības valodās.

Kā norādīja pieaicinātā persona Aigars Rostovskis, privātās augstskolas, izvēloties studiju programmu īstenošanas valodu, izvēlas arī savas turpmākās darbības stratēģiju. Privāto augstskolu asociācijas pārstāve Irina Cvetkova norādīja, ka līdz apstrīdēto normu spēkā stāšanās brīdim vairākas privātās augstskolas organizējušas savu darbību, citstarp veidojot studiju programmas, kas īstenojamas svešvalodās, un piesaistot ārvalstu studējošos.

Saskaņā ar Izglītības un zinātnes ministrijas datiem 2018. gadā 20 procenti privātajās augstskolās studējošo izglītību ieguva angļu valodā, 30 procenti – krievu valodā, bet 10 procenti – bilingvāli, izmantojot latviešu un krievu valodu vai latviešu, krievu un angļu valodu. Trijās privātajās augstākās izglītības iestādēs vairāk nekā 80 procenti studējošo ieguva izglītību svešvalodās (vidēji 19 procenti no šajās augstskolās studējošajiem izglītību ieguva angļu valodā, 48 procenti – krievu valodā, bet 22 procenti – bilingvāli).

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa ierobežo privāto augstskolu iespējas veidot un īstenot šādas studiju programmas, jo tas iespējams tikai šajā normā noteiktajos gadījumos.

Tātad Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ierobežo Satversmes 112. pantā kopsakarā ar 113. pantu ietvertu privāto augstskolu mācībspēku un studējošo akadēmisko brīvību un ar to saistīto privāto augstskolu autonomiju.

30. Satversmes tiesai jāvērtē, vai apstrīdēto normu radītais privāto augstākās izglītības iestāžu autonomijas un to akadēmiskā personāla un studējošo akadēmiskās brīvības ierobežojums atbilst Satversmes 112. pantam kopsakarā ar 113. pantu.

Satversmes 112. pantā noteiktās tiesības uz izglītību un 113. pantā ietvertās tiesības uz zinātniskās jaunrades brīvību var ierobežot. Lai noteiktu, vai

ierobežojums ir attaisnojams, jāpārbauda, vai: 1) tas ir noteikts ar likumu; 2) tam ir leģitīms mērķis; 3) tas ir samērīgs (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 2018-23-03 13. punktu*).

31. Lai izvērtētu, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, jāpārbauda: 1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību; 2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām; 3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-15-01 13. punktu*).

31.1. No demokrātiskas tiesiskas valsts principa izriet noteiktas prasības arī attiecībā uz likumdošanas procesu. Likumdošanas procesā jāievēro vispārējie tiesību principi, Satversmē un Saeimas kārtības rullī reglamentētie procesuālie priekšnoteikumi un prasības. Likumdevējs izskata likumprojektu atklāti Saeimas un Saeimas komisiju sēdēs, ietverot apspriešanas iespēju un nodrošinot, ka deputāti var izmantot savas runas un balsošanas tiesības. Tāpat paredzētais tiesiskais regulējums gadījumos, kad tas nepieciešams, ir pienācīgi jāpamato ar izskaidrojošiem pētījumiem. Tieši priekšlikumu apspriešana nodrošina iespēju izvērtēt, vai pastāv paredzētā tiesiskā regulējuma alternatīvas. Demokrātiskā tiesiskā valstī likumdevējam ir arī pienākums savlaicīgi un pienācīgi informēt un pēc iespējas – tieši vai pastarpināti – iesaistīt likumdošanas procesā sabiedrību un konsultēties ar ieinteresētajām personām (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka ierobežojums nav noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, jo priekšlikums grozīt Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu, attiecinot to arī uz privātajām augstskolām, iekļauts grozījumu Augstskolu likuma projektā tikai pirms trešā lasījuma. Tādējādi pamattiesību ierobežojums un tā samērīgums, tostarp apstrīdēto normu atbilstība Eiropas Savienības tiesībām, neesot pienācīgi izvērtēts, kā arī neesot pietiekami uzklausīti ieinteresēto pušu pārstāvji.

Saeima atbildes rakstā norādījusi, ka Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa attiecināta uz privātajām augstskolām jau vairāk nekā 20 gadu garumā valstī īstenotās izglītības reformas ietvaros. Turklāt Komisija, izskatot priekšlikumus par vairākiem grozījumiem Augstskolu likumā, esot apspriedusi dažādus ar valodu izmantošanu augstākajā izglītībā saistītus jautājumus.

Vairākas pieaicinātās personas, tostarp Izglītības un zinātnes ministrija, Ina Druviete un Aigars Rostovskis, norādīja, ka valodas reformas ietvaros vairākkārt notikušas diskusijas par nepieciešamību stiprināt valsts valodas lietojumu augstākajā izglītībā. Arī tiesībsargs un Tieslietu ministrija Satversmes tiesai iesniegtajos viedokļos uzsver, ka priekšlikums par Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas attiecināšanu uz privātajām augstskolām esot pietiekami apspriests.

Savukārt Augstākās izglītības padomes pārstāvis Jānis Vētra tiesas sēdē izteicās, ka priekšlikums attiecināt Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu uz privātajām augstskolām padomei esot bijis pārsteigums. Arī Privāto augstskolu asociācijas pārstāve Irina Cvetkova uzskata, ka apstrīdētā norma pirms tās pieņemšanas nav pietiekami apspriesta.

31.2. Priekšlikums attiecināt Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu arī uz privātajām augstākās izglītības iestādēm Saeimai tika iesniegts 2018. gada 1. jūnijā. Komisija to skatīja un atbalstīja 2018. gada 6. jūnija sēdē. 2018. gada 13. jūnija sēdē Komisija atgriezās pie diskusijām par šo jautājumu, kā arī par attiecīgā regulējuma pārejas noteikumiem. Saeima visas apstrīdētās normas, tostarp arī Augstskolu likuma 5. pantu, kura sākotnējā redakcija Saeimai tika iesniegta jau 2017. gadā, atbalstīja 2018. gada 21. jūnija sēdē.

Fakts, ka priekšlikums par grozījumiem Augstskolu likuma 56. pantā un ar to saistīto pārejas noteikumu 49. punktu Saeimai tika iesniegts tikai pirms likumprojekta trešā lasījuma, pats par sevi nenozīmē, ka likums, kurā šis priekšlikums iestrādāts, būtu pieņemts neatbilstošā kārtībā. Saskaņā ar Saeimas kārtības rulli likumprojekta izskatīšanas gaitā attiecīgu pantu, tā daļu vai grozījumus tiesību normā var iekļaut gan otrajā, gan trešajā lasījumā (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2008-09-0106 6.5. punktu un 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 18.1. punktu*).

Tomēr Satversmes tiesa vērš uzmanību uz to, ka no tiesiskas valsts principa izriet noteiktas prasības arī attiecībā uz likumdošanas procesu. Atbilstoši labas likumdošanas principam likumdevējam ir pienākums likumdošanas procesā izvērtēt likumprojektā paredzēto tiesību normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, tostarp Satversmei, starptautiskajām un Eiropas Savienības tiesību normām, un saskaņot likumprojektā paredzētās tiesību normas un tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas. Turklāt likumdevējam ir jānodrošina, ka likumdošanas procesā tiek pēc iespējas apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi un tieši vai pastarpināti uzklausi iebildumi pret likumprojektā paredzēto tiesisko

regulējumu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 17. punktu*). Arī tad, ja priekšlikumi Saeimai ir iesniegti tikai pirms likumprojekta izskatīšanas trešajā lasījumā, likumdevējam ir pienākums ievērot labas likumdošanas principu.

Saeimas kārtības rullis ievērojams likumprojekta sagatavošanas darba daļu uztic Saeimas komisijām. Atbildīgā komisija nodrošina, ka likumprojekts izskatīšanai Saeimas sēdē tiek sagatavots pilnvērtīgi (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2008-09-0106 6.4. punktu un 2009. gada 30. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-04-06 11.2. punktu*).

Komisijas sēdēs, kurās tika izskatīti priekšlikumi par apstrīdētajām normām, ieinteresētajām pusēm tika dota iespēja izteikties, ko tās arī aktīvi izmantoja. Komisijas 13. jūnija sēdē Rektoru padomes ģenerālsēkretārs Jānis Bernāts, Augstākās izglītības padomes priekšsēdētājs Jānis Vētra un Privāto augstskolu asociācijas priekšsēdētājs Aldis Baumanis, vairāki deputāti un citi klātesošie izteicās par Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas projektu pēc būtības, tostarp tiesiskās paļāvības principa kontekstā. Diskusijas gaitā tika norādīts, ka šis princips netiek ievērots, un tika nolemts izteikt pārejas noteikumu 49. punktu šobrīd spēkā esošajā redakcijā. Tādējādi tieši Komisijā notikušo diskusiju rezultātā tika grozīts sākotnējais Izglītības un zinātnes ministrijas iesniegtais priekšlikums par šo pārejas noteikumu punktu.

Turklāt, kā norādīja Saeimas pārstāvis Sandis Bērtaitis, Izglītības ministrijas pārstāves Dace Jansone un Daiga Dambīte, kā arī citas pieaicinātās personas, apstrīdētās normas uzskatāmas par daļu no izglītības reformas, kas uzsākta pirms vairāk nekā 20 gadiem. Saeimas pārstāvis tiesas sēdē argumentēja, ka diskusijas par valodas lietojumu augstākajā izglītībā ir notikušas gan pirms 20 gadiem, kad valodas reforma izglītībā tika uzsākta, gan arī 2006. gadā, kad apstrīdētais regulējums tika attiecināts uz valsts augstskolām. Arī Ina Druvieta atgādināja, ka šādas diskusijas notikušas. Tādējādi apstrīdēto normu regulējuma priekšmets ir apspriests jau pirms tam, kad Saeimai tika iesniegts priekšlikums par Augstskolu likuma papildināšanu ar apstrīdētajām normām.

31.3. Pieteikuma iesniedzējs un vairākas lietā pieaicinātās personas norādījušas, ka Saeima, pieņemot apstrīdētās normas, nav izvērtējusi to atbilstību Eiropas Savienības tiesību regulējumam darījumdarbības brīvības kontekstā, proti, nav izvērtējusi atbilstību Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. un 56. pantam, Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 16. pantam un sekundārajiem tiesību avotiem šajā jomā.

Satversmes tiesa secina, ka lietā nav materiālu, kas norādītu uz to, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, būtu vērtējis to atbilstību Eiropas Savienības tiesībām. Arī bijušais izglītības un zinātnes ministrs Kārlis Šadurskis tiesas sēdē norādīja, ka tad, kad apstrīdētās normas ietverošie priekšlikumi tika iesniegti Saeimai, nav uzskatījis, ka šīs normas skartu Eiropas Savienības tiesību jautājumus. Tieslietu ministrijas pārstāve Iveta Brīnuma norādīja, ka arī Tieslietu ministrija neesot lūgta sniegt atzinumu par apstrīdēto normu atbilstību Eiropas Savienības tiesībām, bet uzsvēra: ministrija neuzskata, ka Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa neatbilstu Līguma par Eiropas Savienības darbību normām.

Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 165. pantu Eiropas Savienība respektē dalībvalstu atbildību par mācību saturu un izglītības sistēmas organizāciju, kā arī kultūru un valodu dažādību. Tādējādi apstrīdētās normas, kas regulē izglītības iestāžu darbību nolūkā veicināt valsts valodas izkopšanu un attīstību, ir izdotas Eiropas Savienības dalībvalstu kompetencē esošā jomā.

Satversmes tiesa norāda, ka labas likumdošanas princips uzliek likumdevējam pienākumu izvērtēt likumprojektā ietverto tiesību normu atbilstību Eiropas Savienības tiesību normām. Tomēr Satversmes tiesa ir atzinusi arī to, ka ne katrs parlamentārās procedūras pārkāpums ir pietiekams pamats tam, lai uzskatītu, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka. Lai parlamentārās procedūras pārkāpuma dēļ kādu aktu atzītu par spēkā neesošu, jābūt pamatotām šaubām par to, ka gadījumā, ja procedūra tiktu ievērota, Saeima būtu pieņēmusi tādu pašu lēmumu (*sk. Satversmes tiesas 1998. gada 13. jūlija sprieduma lietā Nr.03-04(98) secinājumu daļas 3. punktu*). Proti, tikai būtisku procesuālo pārkāpumu dēļ tiesību norma var tikt uzskatīta par prettiesisku (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-15-01 13.2. punktu*).

Satversmes tiesa 2019. gada 6. marta spriedumā lietā Nr. 2018-11-01 atzina, ka ir noticis labas likumdošanas principa pārkāpums, jo apstrīdētās normas pieņemšanas procedūrā konstatēja vairākus procesuālus pārkāpumus, kas, it īpaši to kopsakarā, bija būtiski. Savukārt 2019. gada 7. jūnija spriedumā lietā Nr. 2018-15-01 Satversmes tiesa secināja, ka likumdevējs nav vērtējis apstrīdēto normu atbilstību Eiropas Savienības tiesībām, taču, tā kā citi pārkāpumi apstrīdēto normu pieņemšanas procedūrā netika konstatēti un divas no apstrīdētajām normām bija pieņemtas pirms Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā, apstrīdētās normas tika atzītas par atbilstošām labas likumdošanas principam.

Līdzīgi kā lietā Nr. 2018-15-01, arī izskatāmajā lietā Satversmes tiesa nav konstatējusi citus pārkāpumus apstrīdēto normu pieņemšanas procedūrā.

Izskatāmās lietas kontekstā apstrīdētās normas regulē jomu, kas ir Eiropas Savienības dalībvalstu kompetencē. Arī pēc pieaicināto personu uzklaušīšanas Satversmes tiesai nav pamata atzīt, ka gadījumā, ja pirms apstrīdēto normu pieņemšanas būtu izvērtēta to atbilstība Eiropas Savienības tiesībām, Saeima izglītības jomā būtu pieņēmusi citādu lēmumu.

Ņemot vērā minēto, secināms, ka likumdevējs ir uzklaušījis ieinteresēto personu viedokļus un iebildumus un nav pārkāpis labas likumdošanas principu. Satversmes tiesa uzskata, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā procesuālajā kārtībā, ir izsludinātas un publiski pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām, kā arī ir pietiekami skaidri formulētas, lai personas varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

Līdz ar to Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā un pārejas noteikumu 49. punktā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

32. Pieteikuma iesniedzējs atzīst, ka apstrīdētajām normām ir leģitīmi mērķi – valsts valodas izkopšana un attīstība, kā arī augstākās izglītības pieejamība Latvijas vidusskolu absolventiem. Arī Saeima norāda, ka apstrīdētajām normām ir tāds pats leģitīmais mērķis kā citām normām, kas ieviestas izglītības reformas ietvaros. Proti, tās esot vērstas uz valsts valodas lietojuma stiprināšanu un citu personu tiesību aizsardzību.

Izglītības un zinātnes ministrija, iesniedzot Saeimai priekšlikumus, kas ietvēra apstrīdētās normas, ir norādījusi, ka tās nepieciešamas, lai izvirzītu skaidrus nosacījumus attiecībā uz studiju programmu īstenošanas valodu augstskolās un koledžās un lai šie nosacījumi būtu vienādi valsts un privātpersonu dibinātajām augstskolām. Tas esot nepieciešams, lai veicinātu vidējās izglītības ieguvēju iespējas iegūt augstāko izglītību (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 139. lp.*). Kā norāda pieaicinātā persona Ina Druvieta, valsts valodas izmantošana augstākajā izglītībā veicina arī valsts valodas saglabāšanu zinātnē (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 22. lp.*).

Satversmes tiesa jau iepriekš secinājusi, ka normas, kas privātajās vispārējās izglītības iestādēs palielināja valsts valodā īstenojamo mācību stundu daudzumu pamatskolā un noteica mācības vidusskolā tikai valsts valodā, leģitīmais mērķis ir demokrātiskas iekārtas un citu personu tiesību aizsardzība. Prasme brīvi lietot valsts valodu ir nepieciešama ikvienam Latvijas sabiedrības

loceklim, lai spētu gūt maksimālu labumu no valstī pastāvošās izglītības sistēmas, veiksmīgi iesaistīties darba tirgū un līdzdarboties demokrātiskā sabiedrībā. Regulējums, kas paredz valsts valodas stiprināšanu, aizsargā arī valsts demokrātisko iekārtu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 18. punktu*). Turklāt pie citām tautībām piederošo personu valsts valodas prasme aizsargā arī pie valstsnācijas piederošo personu tiesības brīvi lietot valsts valodu jebkurā dzīves jomā visā valsts teritorijā (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 16. punktu*).

No Izglītības un zinātnes ministrijas un Saeimas sniegtajiem paskaidrojumiem secināms, ka apstrīdētās normas pieņemtas kopsakarā ar citām normām, kas paredz pakāpenisku pāreju uz izglītību valsts valodā. Tās uzliek pienākumu privātajām augstskolām izkopt un attīstīt valsts valodu, kā arī to izmantot studiju procesā. Tādējādi apstrīdētās normas stiprina valsts valodas lomu augstākajā izglītībā.

Tāpat Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā un pārejas noteikumu 49. punktā ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķi ir demokrātiskas iekārtas un citu personu tiesību aizsardzība.

33. Lai noskaidrotu, vai apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesai ir jāpārbauda: 1) vai tas ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai; 2) vai nav saudzējošāku līdzekļu šo leģitīmo mērķu sasniegšanai; 3) vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 17. punktu*).

34. Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums veicina valsts valodas lietošanu augstākajā izglītībā. Tā rezultātā studējošie privātajās augstskolās lieto valsts valodu ikdienā studiju procesā un gūst tās lietošanas pieredzi. Satversmes tiesa jau iepriekš atzinusi, ka regulējums, kas noteic valsts valodu par izglītības ieguves valodu vispārējās izglītības iestādēs, veicina izglītojamo valsts valodas prasmes attīstību (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 18. punktu un 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 20. punktu*). Līdzīgi arī apstrīdētās normas, nosakot, ka studiju programmas privātajās augstskolās īstenojamas valsts valodā, izņemot Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā

minētos gadījumus, uzlabo studējošo valsts valodas prasmi, kā arī stiprina latviešu valodas lomu zinātnē un palīdz izkopt tās lietojumu dažādās zinātnes nozarēs.

Līdz ar to ikvienai personai tiek nodrošināta iespēja pilnvērtīgi piedalīties valsts un sabiedrības demokrātiskajos procesos, kā arī veicināta nacionālās zinātnes attīstība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 18. punktu*).

Tāpat apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai.

35. Pieteikuma iesniedzējs un vairākas pieaicinātās personas uzskata, ka pastāv saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem var tikt sasniegti pamattiesību ierobežojuma legītīmie mērķi.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tās uzdevums ir izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmē noteiktajām pamattiesībām, nevis aizstāt likumdevēja rīcības brīvību ar savu viedokli par racionālāko risinājumu. Tomēr Satversmes tiesa ir kompetenta pārbaudīt, vai likumdevējs, ierobežojot personas pamattiesības, ir pienācīgi izvērtējis tādu alternatīvu līdzekļu esību, kuri pamattiesības aizskartu mazāk (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2009-85-01 19. punktu*). Tāpat tiesa var norādīt, ka šādi alternatīvi līdzekļi pastāv (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 14.3. punktu*). Satversmes tiesai spriedumā nav jānorāda visi iespējamie saudzējošākie līdzekļi. Konstatējot, ka ir kaut viens mazāk ierobežojošs līdzeklis, ir arī pamats atzīt, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 17.2. punktu*).

35.1. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka visaptverošs visu privāto augstskolu kvalitātes izvērtējums, uz kura pamata tiktu piešķirta atļauja īstenot studiju programmas svešvalodās, būtu saudzējošāks līdzeklis par apstrīdētajās normās noteikto.

No Saeimas atbildes raksta izriet, ka valsts jau šobrīd nodrošina augstākās izglītības kvalitātes izvērtējumu, tādējādi Pieteikuma iesniedzēja norādītais līdzeklis jau šobrīd tiek izmantots. Privāto augstskolu sniegtās izglītības kvalitāte tiek izvērtēta studiju programmu licencēšanas un studiju virzienu akreditācijas ceļā. No Saeimas atbildes raksta secināms, ka likumdevējs, pamatojoties uz tā rīcībā esošo informāciju par izglītības kvalitāti privātajās augstskolās, nolēmis neattiecināt Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas prasības uz atsevišķām

privātajām augstskolām (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 68.–69. lp.*). Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis Sandis Bērtaitis norādīja, ka Rīgas Ekonomikas augstskolai un Rīgas Juridiskajai augstskolai esot īpašs darbības profils un augsta darbības kvalitāte un šie apsvērumi noteikuši iespēju speciālajos likumos atšķirīgi regulēt valodas lietojumu šajās augstskolās (*sk. 2020. gada 12. maija tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 88. lp.*). Iespējams, nākotnē arī citām privātajām augstskolām, pamatojoties uz to sniegtās izglītības kvalitātes izvērtējumu, varētu piešķirt tiesības īstenot studiju programmas angļu valodā (*sk. 2020. gada 23. aprīļa tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 3. sēj. 128. lp.*).

Tādējādi gan Pieteikuma iesniedzējs, gan Saeima piekrīt, ka risinājums, kas paredzētu piešķirt plašākas tiesības īstenot studiju programmas svešvalodās, nekā šobrīd to ļauj Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa, tām augstskolām, kuras spēj sasniegt noteiktus kvalitātes kritērijus, uzskatāms par alternatīvu Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas regulējumam.

Papildus norādāms, ka, veicinot starptautisko sadarbību augstākajā izglītībā, šāds regulējums veicinātu augstākās izglītības internacionalizāciju un visas izglītības nozares starptautisko konkurētspēju. Kā norādīts Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2014.–2020. gadam: “Pieaugot globālajai konkurencei augstākajā izglītībā un zinātnē un vienlaikus samazinoties potenciālajam studējošo skaitam Latvijā, aktualizējas nepieciešamība izveidot elastīgu augstākās izglītības sistēmu, kas ir starptautiski atvērta, plaši pieejama, kvalitatīva.” Arī Pasaules Bankas veiktajā pētījumā par augstākās izglītības sistēmu Latvijā uzsvērtā augstākās izglītības internacionalizācijas nozīme, it īpaši tik nelielā augstākās izglītības sistēmā, kāda ir Latvijā (*sk.: World Bank Support to Higher Education in Latvia, Volume 3: Academic Careers, 2018, p. 189. 251. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv>*).

Saeima argumentē, ka Pieteikuma iesniedzēja norādītais alternatīvais līdzeklis jau šobrīd tiek piemērots. Satversmes tiesa norāda, ka, saskaņā ar šobrīd spēkā esošo normatīvo regulējumu, licencējot programmas un akreditējot studiju virzienus, netiek vērtēts tas, vai konkrētā privātā augstskola nodrošina pietiekami kvalitatīvu augstāko izglītību, lai drīkstētu īstenot studiju programmas svešvalodās. Augstskolu likuma 1. panta 16. punkts paredz, ka studiju virziena akreditācija ir pārbaude nolūkā noteikt augstskolas vai koledžas resursu kvalitāti un spēju atbilstoši normatīvo aktu prasībām īstenot noteiktam studiju virzienam atbilstošu studiju programmu. Augstskolu likuma 70. panta 9. punkts noteic, ka

lēmumu pieņemšana par augstskolu akreditāciju ir Augstākās izglītības padomes kompetencē.

Tādējādi secināms, ka saskaņā ar Augstskolu likumu augstskolu un studiju virzienu un programmu akreditācija ir galvenais priekšnoteikums tam, lai augstskolai tiktu piešķirts valsts atzītas augstskolas statuss un tā varētu izsniegt valsts atzītu augstākās izglītības diplomu. Akreditācija neietver izvērtējumu, vai konkrētajā privātajā augstskolā būtu pieļaujama studiju programmu īstenošana svešvalodās. Augstākās izglītības padomei pēc privātās augstskolas izvērtēšanas nav kompetences lemt par svešvalodu izmantošanu šajā augstskolā.

Tātad augstskolu un studiju virzienu un programmu akreditācija gan nodrošina iespēju vispusīgi analizēt privāto augstskolu darbības atbilstību normatīvo aktu prasībām, taču šis izvērtējums nav saistīts ar atļaujas sniegšanu konkrētai privātajai augstskolai īstenot studiju programmas svešvalodās.

Tādējādi Satversmes tiesa secina, ka pastāv alternatīvs leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzeklis, kas mazāk aizskartu privāto augstskolu studentu un mācītbspēku akadēmisko brīvību un ar to saistīto augstskolu autonomiju, proti, tiesības īstenot augstākās izglītības studiju programmas svešvalodās varētu tikt piešķirtas tām augstskolām, kuras sasniegušas noteiktus kvalitātes kritērijus. Likumdevējs izskatāmās lietas ietvaros nav norādījis iemeslus, kuru dēļ leģitīmo mērķi – demokrātiskas iekārtas un citu personu tiesību aizsardzība – nebūtu iespējams sasniegt, izvērtējot visu privāto augstskolu sniegto augstākās izglītības pakalpojumu pēc noteiktiem kvalitātes kritērijiem un dodot iespēju īstenot studiju programmas svešvalodās tikai tām augstskolām, kuras sasniegušas noteiktu kvalitātes līmeni.

35.2. Arī pieaicinātās personas norādījušas uz vairākiem citiem līdzekļiem, ar kuriem būtu iespējams sasniegt leģitīmo mērķi, mazāk ierobežojot citu personu tiesības. Augstākās izglītības padomes pārstāvis Jānis Vētra tiesas sēdē norādīja, ka nepieciešamība izmantot svešvalodas dažādās studiju programmās dažādos laikos var būt atšķirīga. Atsevišķas studiju programmas, arī tādas, kas nav saistītas ar valodas un kultūras studijām, iespējams, būtu ļoti lietderīgi īstenot svešvalodās, tostarp valodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas. Arī pieaicinātā persona Kārlis Šadurskis norādīja, ka dažādos studiju virzienos, piemēram, baltu filoloģijā un matemātikā, var būt atšķirīga nepieciešamība noteikt svešvalodu izmantošanas proporcijas studiju procesā.

Savukārt pieaicinātā persona Uģis Gruntmanis norādīja, ka leģitīmo mērķi būtu iespējams sasniegt arī diferencējot valodas prasības dažādu līmeņu studiju

procesā. Bakalaura, maģistra un doktora studiju mērķi esot ļoti atšķirīgi. Bakalaura studiju programmu īstenošanai vēl būtu pieļaujama valsts valodas noteikšana par obligāto studiju valodu, bet lielu daļu no maģistra un doktora studiju kursiem būtu jāļauj apgūt angļu valodā – šajos studiju līmeņos apstrīdēto normu radītais ierobežojums neesot nepieciešams. Lai attīstītu zinātnisko valodu, katras Latvijā izstrādātas disertācijas kopsavilkums būtu veidojams arī latviešu valodā, taču, ņemot vērā to, ka zinātnes valoda ir angļu valoda, doktorantam, lai viņš spētu savu darbu aprobēt arī starptautiskā vidē, būtu jāļauj pēc izvēles izstrādāt savu disertāciju arī angļiski. Diferencēts regulējums nemazinātu latviešu valodas nozīmīgumu, bet ļautu augstskolām, mācītbspēkiem un studējošajiem darboties elastīgāk un paplašinātu to redzesloku.

Ņemot vērā izskatāmajā lietā paustos viedokļus, Satversmes tiesa secina, ka, paredzot izņēmumus no vispārējā Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas regulējuma, piemēram, atsevišķās zinātnes nozarēs vai noteikta līmeņa studijās, tiktu mazāk ierobežota augstskolu autonomija, kā arī mācītbspēku un studējošo akadēmiskā brīvība, jo šajos izņēmuma gadījumos augstskolas drīkstētu īstenot studiju programmas to kvalitātes celšanai nepieciešamajās svešvalodās. No apstrīdēto normu pieņemšanas materiāliem neizriet, ka likumdevējs būtu izvērtējis šādus alternatīvus līdzekļus. Līdz ar to likumdevējs nav pienācīgi izvērtējis tādu alternatīvu līdzekļu esību, kuri studējošo, mācītbspēku un augstskolu tiesības aizskartu mazāk.

Tātad Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts neatbilst Satversmes 112. pantam kopsakarā ar 113. pantu, ciktāl šīs apstrīdētās normas attiecas uz privātajām augstskolām, jo likumdevējs nav apsvēris iespējas izmantot personu tiesības mazāk ierobežojošus līdzekļus leģitīmā mērķa sasniegšanai.

36. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu gadījumā, kad Satversmes tiesa kādu tiesību normu atzīst par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, tai jānosaka brīdis, ar kuru attiecīgā norma zaudē spēku.

Pieteikuma iesniedzējs lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām no to pieņemšanas dienas.

Satversmes tiesa ņem vērā to, ka apstrīdētās normas regulē būtisku augstākās izglītības aspektu. Ja šīs normas tiktu atzītas par spēkā neesošām no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas vai kāda brīža pagātnē, tad neviena tiesību norma neregulētu svešvalodu izmantošanu augstākās izglītības studiju programmu īstenošanā privātajās augstskolās.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir plaša rīcības brīvība, izvēloties piemērotāko regulējumu Satversmē paredzēto pamattiesību īstenošanai. Satversmes tiesa nevar aizstāt likumdevēja rīcības brīvību ar savu viedokli par racionālāko risinājumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr.2011-03-01 20. punktu un 2012. gada 2. maija sprieduma lietā Nr.2011-17-03 16. punktu*).

Satversmes tiesa atzīst, ka likumdevējam ir nepieciešams laiks, lai izstrādātu Satversmes 112. un 113. pantam atbilstošu valodu lietošanas regulējumu privātajām augstskolām. Šajā gadījumā ir nepieciešams un pieļaujams tas, ka Satversmei neatbilstošās normas vēl kādu laiku paliek spēkā, lai dotu iespēju likumdevējam pieņemt jaunu tiesisko regulējumu. Ievērojot to, ka jaunā tiesiskā regulējuma pieņemšanai likumdevējam nepieciešams saprātīgs laika posms, apstrīdētās normas atzīstamas par spēkā neesošām no 2021. gada 1. maija.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu, kā arī 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Sadalīt lietu Nr. 2019-12-01:

a) lietā “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam” un

b) lietā “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam”.

2. Atzīt Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešo teikumu, ciktāl tas attiecas uz privātajām augstskolām, to mācībspēkiem un studējošajiem, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 112. un 113. pantam.

3. Atzīt Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu un pārejas noteikumu 49. punktu, ciktāl šīs normas attiecas uz privātajām augstskolām, to mācībspēkiem un studējošajiem, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 112. un 113. pantam un spēkā neesošu no 2021. gada 1. maija.

4. Lietā “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam” atsākt tās izskatīšanu pēc būtības tiesas sēdē rakstveida procesā 2020. gada 14. jūlijā.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

I. Ziemele